

Proces osamostaljenja mladih bez odgovarajuće roditeljske skrbi

Banović, Lucija

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:484503>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-15**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

LUCIJA BANOVIĆ

**PROCES OSAMOSTALJENJA MLADIH
BEZ ODGOVARAJUĆE RODITELJSKE
SKRBI**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

LUCIJA BANOVIĆ

**PROCES OSAMOSTALJENJA MLADIH
BEZ ODGOVARAJUĆE RODITELJSKE
SKRBI**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Irena Cajner Mraović

Zagreb, 2022.

Sadržaj:

1. Uvod.....	5
2. Prava djeteta	6
3. Pojam odgoja i povijesni razvoj	8
4. Domska pedagogija.....	10
4.1. Dom kao odgojna sredina.....	10
4.2. Dječji domovi u Hrvatskoj	13
4.3. Uloga odgojitelja u domskom radu	15
5. Mjera izdvajanja djece iz obitelji	18
5.1. Odabir izvanobiteljskog smještaja	20
5.2. Prednosti i nedostaci institucionalizacije	21
6. Inozemna iskustva udomiteljstva	23
6.1. Izdvajanje djece u europskim zemljama	23
6.2. Problemi s kojima se susreće američki sustav udomiteljstva.....	28
7. Uspješno udomiteljstvo u Hrvatskoj na primjeru humanitarne udruge „Nova budućnost“ .	31
8. Sigurnost djeteta kao prioritet	33
9. Teškoće s kojima se štićenici susreću prilikom napuštanja dječjih domova.....	35
9.1. Tranzicija u samostalnu odraslu osobu	35
9.2. Prilagodba na nove životne uvjete	38
10. Studija slučaja na primjeru Dječjeg doma Maestral.....	41
10.1. Pregled dosadašnjih istraživanja	41
10.2. Metodološki okvir istraživanja.....	45
10.3. Zakonodavni okvir Dječjeg doma Maestral	46
10.4. Pomoć mladima nakon punoljetnosti i izlaska iz skrbi	48
10.5. Aktivnosti i područja rada s mladima	50
10.6. Rezultati analize dokumentacije i rasprava	54

11. Zaključak.....	55
12. Popis literature i korištenih izvora	56
12.1. Internetski izvori:	57

Sažetak

Prije nego što se roditeljima oduzme skrbništvo nad djecom pokušavaju se poduzeti sve mjere kako bi se postupak izdvajanja izbjegao, a obiteljska situacija riješila. Pozitivan ishod prethodno poduzetih mjera nije uvijek moguć pa je izdvajanje iz primarne obitelji nužno kako bi se spriječilo zanemarivanje i/ili zlostavljanje djeteta. Odrastanje djece bez roditeljske skrbi predstavlja veliki izazov za Centre za socijalnu skrb koji uz pomoć domova za nezbrinutu djecu ulažu napore u kvalitetniju brigu i odrastanje. Djeca su vezana za biološke roditelje neovisno o lošem utjecaju i ponašanju koje roditelji imaju, stoga odgojitelji trebaju razumjeti dječju ljubav prema roditeljima. Odgojitelj uz svoj profesionalni zadatak koji mu je određen poslom, u radu s korisnicima doma treba ispuniti roditeljski zadatak gdje djetetu pruža psihičku i fizičku potporu te gradi osjećaj povjerenja. Institucijski smještaj nudi mogućnost posvojenja ili udomljavanja djece, a svaka država ima različite preduvjete kako bi ušli u proces za udomljenje. Odnosi koje djeca izgrade unutar domova preduvjet su za stvaranje i održavanje odnosa po izlasku iz skrbi. Stručni djelatnici pričaju s djecom na temu izlaska iz skrbi učeći ih o brizi za sebe (higijena, kuhanje, pranje odjeće, glačanje, čišćenje...) i samostalnom životu (pronalazak i najam stana, pronalazak sustanara, zajednički život...), studiranju, zapošljavanju i svim ostalim vještinama koje su im potrebne za samostalno funkcioniranje. Po završetku srednje škole nudi im se mogućnost produženog smještaja do 21 godine života što je prikazano u istraživačkom djelu na primjeru Dječjeg doma Maestral u Splitu.

Ključne riječi: dom za nezbrinutu djecu, Centar za socijalnu skrb, odgojitelji, udomiteljstvo, organizirani smještaj.

Summary

Before the custody takes the children away from the parents, all measures are taken in order to avoid the separation procedure and resolve the family situation. A positive outcome of previously taken measures is not always possible, so separation from the primary family is necessary in order to prevent neglect and/or abuse of the child. Growing up children without parental care is a big challenge for the social welfare centers, which provide homes for neglected children and invest resources in better care and upbringing. Children are attached to their biological parents regardless of the bad influence and behavior the parents have, so educators should understand children's love for their parents. In addition to the professional tasks assigned to him by his job, the educator should fulfill the parental task by working with the users of the home, where he provides psychological and physical support to the child and builds a sense of trust. Institutional accommodation offers the possibility of adopting or fostering children, and each country has different prerequisites for starting the adoption process. The relationships that children build within the homes for neglected children are a prerequisite for creating and maintaining relationships after leaving care. Professional staff talk with children about leaving care, teaching them about self-care (hygiene, cooking, washing clothes, ironing, cleaning...) and independent living (finding and renting an apartment, finding roommates, living together...), studying, employment, and all the other skills they need to function independently. After finishing high school, they are offered the possibility of extended accommodation up to the age of 21, which is shown in the research work on the example of the Maestral Home for Neglected Children in Split.

Keywords: home for neglected children, social welfare centers, educators, foster care, organized accommodation.

1. Uvod

Konvencija o pravima djeteta jamči djeci zaštitu prava od strane zemalja potpisnica. Centri za socijalnu skrb odgovorni su za djeca kojoj biološke obitelji ne pružaju adekvatnu brigu. Izdvajanje djeteta iz njegove primarne obitelji posljednji je korak koji poduzima Centar za socijalnu skrb. Prije nego što se dijete izdvoji iz obitelji, obitelj prolazi kroz tretmane pomoći s ciljem oporavka trenutne situacije i stvaranja boljih uvjeta za rast i razvoj djeteta. Ako se obiteljska situacija ne popravi, Centri za socijalnu skrb moraju reagirati u skladu s onim što je u najboljem interesu djeteta.¹ Djetetu je u procesu tranzicije između odvajanja od primarne obitelji i života u dječjem domu i/ili udomiteljskoj obitelji važno objasniti što se događa i koji je razlog, ako je dijete dovoljno odraslo da razumije. Objasnjavanjem će dijete imati mogućnost za prihvaćanje novonastale situacije i podlogu za građenje povjerenje sa svojom novom obitelji – odgajateljima, stručnim radnicima u domu, drugom djecom. Udomiteljstvo je cilj kojem teže odgojitelji i djeca u domovima za nezbrinutu djecu. Proces udomljavanja zna biti dugotrajan što odbija potencijalne udomitelje da uđu u sam proces, a s druge strane može imati negativnu konotaciju. Udomitelje na udomljavanje može potaknuti financijska kompenzacija što odgoj i obrazovanje djeteta stavlja u drugi plan gdje djeca bivaju zanemarena te zlostavljanja psihički i fizički. Psihički i fizički razvoj djeteta treba biti u fokusu odgojiteljima i udomiteljima kako bi se dijete razvilo u odraslu osobu koja će u budućnosti biti spremna samostalno živjeti. Stoga je potrebno educirati odgojitelje i udomitelje na temu pripreme na tranziciju iz doma u odrasli život jednako kao i mlade. Osjećaj različitosti, ne pripadanja i srama zbog prošlosti mogu identificirati mlade kao devijantne skupine izlažući se pri tom delinkvenciji.

¹ Centar za socijalnu skrb Zagreb, <https://www.czss-zagreb.hr/djelatnosti/socijalne-usluge/zastita-djece-i-mladih-s-problemima-u-ponasanju> (datum posjeta stranici: 22.4.2021.)

2. Prava djeteta

Osnovno polazište Konvencije o pravima djeteta je činjenica da se djeca rađaju s temeljnim slobodama i pravima koja pripadaju svim ljudskim bićima. No, s obzirom na tjelesnu i psihičku nezrelost nameće se potreba isticanja posebnih prava djeteta na zaštitu koja proizlaze upravo iz te činjenice. 20.11. 1959. godine Glavna skupština UN-a donosi Deklaraciju o pravima djeteta kada obilježavamo Međunarodni dan djeteta. Trideset godina kasnije usvojena je Konvencija o pravima djeteta koja je međunarodni dokument univerzalnih standarda koje država stranka Konvencije (koja ju je potpisala i ratificirala) mora jamčiti svakom djetetu. Također sadrži obaveze odraslih u odnosu prema djetetu kao i obaveze cijelog društva s ciljem zaštite djeteta. To je prvi dokument u kojem se djetetu pristupa kao subjektu s pravima, a ne osobi koja treba posebnu zaštitu.

Odbor za prava djeteta UN-a identificiralo je četiri opća načela na kojima se temelje sva prava sadržana u Konvenciji o pravima djeteta (2017):

- 1.) Načelo nediskriminacije prema kojemu djeca ne smiju trpjeti diskriminaciju „neovisno o rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom mišljenju, nacionalnom, etničkom ili društvenom podrijetlu, vlasništvu, teškoćama u razvoju, rođenju ili drugom statusu djeteta, njegovih roditelja ili zakonskih skrbnika.
- 2.) Djeca imaju pravo na život i razvoj u svim vidovima života, uključivši tjelesni, emotivni, psihosocijalni, kognitivni, društveni i kulturni.
- 3.) Pri donošenju svih odluka ili izvršenju postupaka koji utječu na dijete, ili na djecu kao skupinu, najvažnija mora biti dobrobit djeteta. To se odnosi kako na odluke koje donose vladina upravna ili zakonodavna tijela, tako i na odluke koje donosi obitelj.
- 4.) Djeci se mora omogućiti da aktivno sudjeluju u rješavanju svih pitanja koja utječu na njihov život i dopustiti im slobodu izražavanja mišljenja. Oni imaju pravo izreći svoja gledišta koja se moraju ozbiljno uzeti u obzir.

Navedena načela razvrstana po pravima podijeljena su na (2017):

- 1.) Prava preživljavanja: pravo na život, pravo na odgovarajući životni standard, pravo na prehranu, pravo na smještaj, pravo na zdravstvenu pomoć.
- 2.) Razvojna prava: pravo na obrazovanje, pravo na igru, pravo na slobodno vrijeme, pravo na kulturne aktivnosti, pravo na informacije, pravo na slobodu misli i izražavanja (vjere).

- 3.) Zaštitna prava: pravo na zaštitu od zlouporabe, zapostavljanja i izrabljivanja, na zabranu dječjeg rada, zaštitu od droga, alkohola, duhana, na zaštitu djece izbjeglica, djece u oružanim sukobima, djece u zatvorima.
- 4.) Prava sudjelovanja: pravo na slobodno izražavanje svojih misli i pravo na udruživanje.
- Prava potrebna kako bi se dijete razvilo u cjelovitu psihofizičku osobu.
 - Važnost Konvencije se očituje u obavezi i aktivnoj ulozi svih čimbenika koji doprinose zaštiti prava djeteta. Svi čimbenici trebaju omogućiti optimalan razvoj, a istodobno dijete naučiti kako da štiti vlastita i tuđa prava.

3. Pojam odgoja i povijesni razvoj

Odgoj je antinomična interakcija individue i okoline kojom individua vlastitom aktivnošću stječe autonomiju i razvija odgovornosti za osobni razvoj i razvoj zajednice u skladu s raspoloživim genetskim predispozicijama u odgojnim resursima sredine u kojoj živi (Rosić, 2007:25).

Razlikujemo društvenu i individualnu razinu. Društvena razina obuhvaća ukupnu društvenu okolinu i uređenje institucija koje mogu biti povoljne ili nepovoljne. Na individualnoj razini razlikujemo povoljne ili nepovoljne genetske predispozicije te stupanj interakcije djeteta s okolinom koja može biti izražena, raznovrsna-nedostatna ili slabo diferencirana.

Njemački filozof i pedagog Theodor Litt prikazao je dilemu „Voditi ili pustiti da raste“ s dva osnovna pedagoška koncepta:

- društveni (voditi)
- individualni (pustiti ga da raste) (Rosić, 2007:26).

Prema Majeed (2016:49) društvenu podršku djetetu daju različiti pojedinci uključujući roditelje, prijatelje, učitelje i dr., a izvori iz kojih društvena podrška dolazi su:

- 1.) emocionalna podrška: pružanje ljubavi, privrženosti, empatije, suosjećanja
- 2.) materijalna podrška: financijska pomoć, osnovna materijalna i osobna pomoć
- 3.) informacijska podrška: davanje smjernica, savjeta, prijedloga i pomoći u rješavanju problema
- 4.) nematerijalna podrška: pružanje osobnih savjeta osobi.

Ovisno o aktualnim prilikama, mišljenjima, svjetonazorima dolazilo je do izmjenične prevage jedne od navedenih pedagoških misli. S obzirom na to da jedno stajalište ne objedinjuje sve potrebno je bilo stvaranje nove paradigme – antropocentrične ili emancipacijske paradigme odgoja. Bazirana je na cirkularnoj uvjetovanosti dinamike odgojnog fenomena i proturječnosti tj. antinomiji odgojnog fenomena. Odgoj je definiran kao usmjereni razvoj čovjeka prema određenim ciljevima.

Pregledom povijesnog razvoja odgoja razlučujemo tri temeljne zadaće:

- 1.) prilagođava ili adaptira čovjeka na postojeće i dato, na ono što se već jest i što se nastoji zadržati, na unaprijed modelirane načine mišljenja, ponašanja i djelovanja
- 2.) osposobljava čovjeka za stvaranje promjena u društvu ili za mijenjanje društvene stvarnosti

3.) Stvaralaštvo, kreativnost i aktivno učinkovito, funkcionalno, konkretno djelovanje na razvoj sposobnosti, potrebe i mogućnosti svakog djeteta, mladeži (Rosić 2007:33).

Najranija odgojna praksa bio je difuzni odgoj koji je bio usmjeren prema održavanju opstanka zajednice. Primjenjivao se kao normalna praksa, a nije se puno razmišljalo o postupcima unutar njega. Majka je imala ulogu odgajateljice, njegovala je i hranila djecu sukladno svojim iskustvima i iskustvima zajednice. Takav je odgoj usmjeren na fizički i kulturni opstanak zajednice stoga se naziva i funkcionalnim odgojem jer odgojni postupci nisu bili unaprijed smišljeni.

Intencionalni ili namjerni odgoj dolazi kao posljedica različitih interesa pojedinaca i skupina i pojave konflikta s obzirom na socijalnu moć pojedinaca. Promican je od strane najmoćnijih socijalnih skupina koje odgojnu praksu legitimiraju u posebnu društvenu djelatnost. Neprihvatanjem legitimnosti institucionalizirane prakse vodi prema razvoju novih, konkurentskih praksi (Rosić, 2007):

- 1.) zadržavanje funkcionalnog odgoja s pretpostavkom nekonfliktnosti društva, a uključuje statičnost, manipulaciju, prisilu i totalitarizam.
- 2.) slobodni (anarhični) odgoj u kojem se društvo smatra radikalno konfliktnim, a pojedinac ima apsolutno pravo odluke o uređenju svog života, ali i djelovanju u zajednici
- 3.) koncept odgoja u civilnom društvu gdje sve odgojne prakse počivaju na dobrovoljnom sudjelovanju što osigurava ravnopravnost, legitimiranost i jednaku društvenu potporu. Podrazumijeva odgovorno odlučivanje roditelja sa svrhom dobrobiti djeteta i zaštite njegovih prava.

Koncept odgoja suvremenog društva prati i transformacija obitelji kao institucije gdje dolazi do promjene sadržaja i odnosa obiteljske komunikacije. Fokusiranost roditelja na posao ostavlja manje vremena za posvećenost djeci, a na mjesto roditelja dolazi digitalna tehnologija (TV, računala, mobiteli, tableti...) te različiti profesionalni odgajatelji, dadilje, učitelji, vršnjaci i sl.

Zbog navedenih karakteristika odgojne prakse zahtijevaju legitimaciju u vidu definiranja pojma odgoja i razvijanja pedagogije kao znanosti.

4. Domska pedagogija

Domska pedagogija je znanstvena disciplina opće (sustavne) pedagogije koja istražuje, proučava, unaprjeđuje i anticipira odgoj u domovima, uvjete i mogućnosti, organizaciju života i rada, načela, metode i sredstva odgojnog rada te međusobne interakcije unutar odgojno-obrazovne djelatnosti i između društava i svijeta rada. Proučava odgoj u domovima uključujući domove za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, učeničke domove, studentske domove, domove za odrasle i dr. oblike i modele domskog odgoja (Rosić, 2007).

Domska pedagogija proučava zakonitosti i prati stručnu literaturu kako bi unaprijedila domski odgoj tijekom boravka učenika u domu, a prema potrebama mogućnostima i sposobnostima učenika i odgajatelja.

Temeljni zadatci domske pedagogije (Rosić, 2007:53, prema Vukasović 1994:226):

- Proučavati odgojni rad u specifičnim uvjetima u domovima, otkrivati zakonitosti i obogatiti pedagogijske spoznaje na tom području odgojnog rada
- na temelju tih spoznaja raditi i postaviti cilj i zadatke, organizacijske oblike i specifičnosti, sadržaj i faktore, načela i metode, sredstva i postupke odgoja u domovima
- znanstveno-kritički vrednovati napredak i dostignuća domskog odgoja i domske pedagogije.

4.1. Dom kao odgojna sredina

Obitelj je primarna djetetova zajednica u kojoj dijete raste i razvija se. Djetetova socijalizacija odvija se izvan obitelji unutar predškolskih ustanova i s vršnjačkim skupinama. Predškolske ustanove su odgovorne za obrazovanje i skrb djece predškolske dobi uključujući programe odgoja, obrazovanja, zdravstvene zaštite, prehrane i socijalne skrbi. (Zakon o predškolskom obrazovanju, 2019). Vršnjačke skupine obuhvaćaju djecu iste i/ili slične dobi i s kojima djece provode vrijeme. Škola je odgojno-obrazovna ustanova. Učenički dom je životna sredina učenika za vrijeme njihovog školovanja. Izvannastavne i izvanškolske aktivnosti dio su sredina slobodnog vremena koje su neformalnog oblika za razliku od škole, a okupljaju djecu oko istih interesa uključujući sportske aktivnosti, škole stranih jezika, plesne škole i dr. Mediji s naglaskom na društvene mreže imaju sve veću ulogu u komunikaciji, a time imaju i veliki

utjecaj na obrazovanje i odgoj. Najvažnije odgojne sredine odgajanja su: obitelj, predškolske ustanove, vršnjačke skupine, proizvodne sredine, škola i učenički dom, sredine slobodnog vremena i mediji (Rosić, 2007).

Sve sredine jednako utječu na odgoj djeteta, a uz sredinu važna je vlastita aktivnost učenika. Izloženih različitim sadržajima kao što su znanja, uvjerenja, stavovi, shvaćanja događa se unutar socijalne okoline. Svaka odgojna sredina ima svoju specifičnost zbog čega su iskustva u različitim odgojnim sredinama drugačija. Subjekti, interakcije i sadržaji čine odgojnu sredinu cjelovitom. Subjekte dijelimo na glavne i sporedne odgajatelje. Glavni odgajatelji su: roditelji, odgajatelji, učitelji i odgojne ustanove kao i neke druge ustanove za odgoj i /ili obrazovanje djece i mladih. Sporedni odgajatelji (suodgajatelji ili skriveni odgajatelji) su sve ostale osobe koje svojim djelovanjem utječu na razvoj djeteta. Razlika između njih je što glavni odgajatelji svjesno i namjerno djeluju imajući u vidu ciljeve i zadatke koje žele postići. S druge strane, sporedni odgajatelji ne djeluju namjerno i svjesno ili nemaju adekvatna znanja i kompetencije o odgoju zbog čega imaju manji utjecaj u usporedbi s glavnim odgajateljima.

Učenički dom je temeljna odgojna sredina koja utječe na njegov razvoj, pruža mu maksimalne mogućnosti te ga uči i priprema za život. Iz analize odgojnog procesa, njegove društvene i psihofiziološke utemeljenosti proizlazi devet odgojnih načela (Vukasović, 1995:333-345 prema Rosić, 2007:224-230):

- 1.) Načelo svrsishodnosti: poznavanje etičkih osnova odgojnog rada, posjedovanje jasne perspektive odgojnog rada i čvrstoće uvjerenja.
- 2.) Načelo aktivnosti: aktiviranje odgajanja odgovarajućim metodama, oblicima i sredstvima rada, spajanje odgojnih postupaka s procesom samoodgajanja i aktivnom sudjelovanju odgojenika u domskoj sredini.
- 3.) Načelo pozitivne orijentacije: uočavanje dobrih postupaka, povjerenje u odgojnom radu, poštivanje ličnosti odgojenika i zahtjevu da se poštuju i izvršavaju dužnosti.
- 4.) Načelo mnogostranosti: intencija cilja i zadaće odgoja, opća ljudska priroda i aktivnosti odgajanja opravdavaju ovo načelo koje se bori protiv svake jednostranosti i ograničenosti.
- 5.) Načelo primjerenosti: poznavanje razvoja odgajanja, pravilni izbor metoda i sredstava odgoja i postavljanje zadaća primjerenih dobi i spolu odgajanja.
- 6.) Načelo individualizacije:

- individualizacija kao uvjet razvoja ličnosti sa stajališta određenih vrijednosti (antropološki aspekt)
 - individualizacija kao fenomen neke razvojne faze odgajanja (psihološki aspekt)
 - individualizacija kao uvjet spoznaje i unaprjeđivanja osobnih dispozicija odgajanja (terapeutski aspekt)
 - individualizacija kao pomirenje (sinteza) različitih načina učenja i ponašanja
- 7.) Načelo socijalizacije – podrazumijeva zajednicu i zajednički život u kojem pojedinac djeluje na skupinu i skupina na pojedinca. Unutar zajednice potrebno je uspostaviti moralna načela koja su od osobnog i društvenog interesa.
- 8.) Načelo jedinstvenosti – kako bi se postiglo skladno djelovanje odgojnih čimbenika potrebna je koordinacija popraćena informiranjem, objašnjavanjem, tumačenjem, primjenjivanjem zahtjeva i pridržavanjem usvojenih stavova.
- 9.) Načelo dosljednosti – sukladno, sustavno i dosljedno djelovanje svakog odgojitelja.

Kako bi načela bila uspješna potreban je odgajatelj za njihovu provedbu, kvalitetna komunikacija s odgajnikom kao i primjena svih pravila, metoda i sredstava rada, uvjeti ostvarivanja odgojnog procesa te pedagoška i društvena klima u vremenu i prostoru u kojem odgojitelji rade, a djeca žive. (Ivančić, 2005) Domski problemi su svakodnevnica s kojom se susreću odgojitelji te se trude riješiti razlike i nesuglasice. Nastaju u komunikaciji između štićenika i djelatnika te djelatnika i štićenika zbog nedostatka znanja i nekvalitetne komunikacije. Najbolji utjecaj se postiže savjetom i primjerom kao sredstvima odgojnog rada. Najčešći oblik rada u domovima baziran je na individualnom pristupu što podrazumijeva odgajateljevo sagledavanje individualne situacije prije davanja odgovora i objašnjenja. Odgojitelj mora imati razvijenu empatiju za odgojenika kako bi mogao realno i sa znanjem pristupiti te dobiti cjelokupnu predodžbu problema.

4.2. Dječji domovi u Hrvatskoj

Domovi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi ili dječji domovi su ustanove socijalne skrbi kojima se ostvaruje odgojno obrazovna djelatnost. U njih se smještaju djeca bez odgovarajuće roditeljske skrbi, djeca bez roditelja ili je taj smještaj iz bilo kojeg razloga u djetetovom interesu. (Rosić, 2007:92) Najveću odgovornost u dječjim domovima snose odgojitelji rješavajući odgojne probleme, suočavajući se s izrazito nepovoljnim situacijama, a uz to su nedovoljno stručno osposobljeni. Primarne obitelji nisu uspjele osigurati djeci psihofizički i socijalni razvoj stoga je to glavna zadaća dječjih domova.

Djelovanje domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi uređeno je Zakonom o socijalnoj skrbi (NN 88/22, 46/22):

Ovim Zakonom uređuje se djelatnost socijalne skrbi, načela socijalne skrbi, naknade i usluge u sustavu socijalne skrbi, postupci za njihovo ostvarivanje, korisnici, sadržaj i način obavljanja djelatnosti socijalne skrbi, stručni radnici u djelatnosti socijalne skrbi, evidencije, inspekcijски i upravni nadzor, financiranje djelatnosti socijalne skrbi te druga pitanja značajna za djelatnost socijalne skrbi.

Sadržaj organiziranog stanovanja definiran je Zakonom o socijalnoj skrbi (NN 88/22, 46/22):

Organizirano stanovanje je socijalna usluga kojom se osobama iz članka 107. ovoga Zakona osigurava stanovanje u stambenoj jedinici uz stalnu ili povremenu stručnu i drugu pomoć i potporu u osiguravanju osnovnih životnih potreba te socijalnih, radnih, kulturnih, obrazovnih, rekreacijskih i drugih potreba radi uspostavljanja i održavanja njihovih socijalnih uloga, izjednačavanja njihovih mogućnosti, poboljšanja kvalitete života, poticanja aktivnog i samostalnog življenja te socijalnog uključivanja, ovisno o potrebama korisnika. Stambena jedinica iz stavka 1. ovoga članka može biti obiteljska kuća ili stan u obiteljskoj kući ili zgradi u lokalnoj zajednici. U jednoj stambenoj jedinici može se pružati socijalna usluga za najviše osam korisnika.

Prema Zakonu o socijalnoj skrbi (NN 88/22, 46/22) korisnici usluge organiziranog stanovanja su:

- djeca bez odgovarajuće roditeljske skrbi ili mlađe punoljetne osobe
- djetetu ili mlađoj punoljetnoj osobi s problemima u ponašanju
- djetetu stranom državljaninu bez pratnje ili državljanstva

- djetetu s teškoćama u razvoju i osobi s invaliditetom
- osobi koja je bila korisnik prava na uslugu smještaja ili organiziranog stanovanja, a kojoj je potrebno osigurati stanovanje uz pomoć i potporu iz članka 106. stavka 1. ovoga Zakona dok za to traje potreba, a najduže do 26. godine života
- funkcionalno ovisnoj osobi starije životne dobi koja ne može samostalno zadovoljavati svoje potrebe
- osobi ovisnoj o alkoholu, drogama, kockanju ili drugim oblicima ovisnosti
- trudnici ili roditelju s djetetom do godine dana života djeteta koji nema osigurano stanovanje ili zbog narušenih odnosa u obitelji ne može s djetetom ostati u obitelji
- žrtvi obiteljskog nasilja
- žrtvi trgovanja ljudima ili
- beskućniku.

Ulaskom Hrvatske u Europsku Uniju dolazi do različitih promjena među kojima je i promjena na području socijalne skrbi gdje se Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi razdvojilo se na dva posebna ministarstva koja samostalna djeluju Ministarstvo zdravlja te Ministarstvo socijalne politike i mladih (Sabolić i Vejmelka, 2015:7). Drugi važan dokument koji je donijela Vlada Republike Hrvatske donijela je Strategiju razvoja sustava socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011.-2016., prioritete strategije su (Sabolić i Vejmelka, 2015:7-8): provođenje decentralizacije sustava socijalne skrbi, povećanje dostupnosti i kvalitete socijalnih usluga uz regionalnu ravnomjernost, zaustavljanje trendova institucionalizacije te provođenje deinstitucionalizacije kao i unaprjeđenje udomiteljske skrbi u Republici Hrvatskoj.

Domovi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi i njihove podružnice u RH⁴:

- Dom za djecu „Sveta Ana“, Vinkovci
- Dom za djecu „Braća Mažuranići“, Novi Vinodolski
- Dom za djecu „I. Brlić Mažuranić“, Lovran (Podružnica Rijeka)
- Dom za djecu „Izvor“, Selce

⁴Domovi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, <http://www.udomiteljizadjecu.hr/wp-content/uploads/documents/adrese/domovi%20za%20djecu%20RH.pdf> (stranica posjećena: 15.3.2022.)

- Dom za djecu „Klasje“, Osijek (Podružnica Zagrebačka)
- Dom za djecu „Lipik“, Lipik
- Dom za djecu „Maestral“, Split (Podružnica „Miljenko i Dobrila“, Kaštel Lukšić)
- Dom za djecu „Maslina“, Dubrovnik
- Dom za djecu „Pula“, Pula
- Dom za djecu „Svitanje“, Koprivnica
- Dom za djecu „Vladimir Nazor“, Karlovac
- Dom za djecu „Vrbina“, Sisak
- Dom za djecu Slavonski brod
- Dom za djecu Zagreb (podružnica „Josipovac“, podružnica „I.G. Kovačić“, podružnica „A.G. Matoš“, podružnica „Laduč“, podružnica „Miljenko i Dobrila“, Kaštel Lukšić, podružnica Rijeka i podružnica Zagrebačka).

Djeca bez odgovarajuće roditeljske skrbi trebaju ispuniti određene uvjete za posvojenje što je prikazano istraživanjem kretanja broja djece koja su posvojena tijekom četiri godine: 2011. (67), 2012. (76), 2013. (65), 2014. (77) (Petrović, Laklija, 2017:21).

4.3. Uloga odgojitelja u domskom radu

Odgojitelj je osoba koja odgaja, organizator i izvršitelj u procesu odgajanja pojedinca ili skupine odgajanika, u nas označava pedagoški osposobljene odgojitelje u predškolskim odgojnim ustanovama, u dječjim, učeničkim, specijalnim i odgojno-popravnim domovima⁵.

⁵ odgojitelj. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44728> (stranica posjećena: 6.6.2022.)

Prema Lučić (2007:159) odgojitelj ima zadaću proučavati, pokazivati, objašnjavati, savjetovati, usmjeravati, poticati, navikavati djecu na ispravne postupke, ali im i biti dobar primjer jer djeca uče gledanjem.

Rad s djecom od odgojitelja zahtjeva (Lučić, 2007:156):

- razvijenu osobnost i kreativnost
- visoku naobrazbu i stručnost
- cjeloživotno stručno usavršavanje i osposobljavanje zaposlenih.

Odgojitelji najlakše prepoznaju fizičko zanemarivanje djece jer je vidljivo kroz: prljavu kosu i kožu, neurednost, poderanu odjeću te neugodan miris, a njihovo je ponašanje umorno, uplašeno sramežljivo ili nezrelo (Peterson, Roscoe, 2012:2). Zanemarena djeca često imaju problem s izražavanjem emocija što čini prepreku u razvoju društvenih vještina i socijalizaciji s vršnjacima koji ih zbog njihovog izgleda i ponašanja odbacuju (Peterson, Roscoe:2012:3).

Peterson i Roscoe (2012:5) navode aktivnosti koje odgojitelji mogu koristiti u radu s nezbrinutom djecom:

- dodijeliti im odgovornost za brigu o učionici, biljkama, životinjama, posebnoj opremi s ciljem razvoja osjećaja da su potrebni i cijenjeni unutar zajednice
- omogućiti djeci kreativno izražavanje uz pomoć likovnih materijala koji im mogu pomoći u izražavanju emocija
- planirati aktivnosti i projekte koje potiču razvoj vještina samopomoći
- naučiti djecu osnovnim kućanskim vještinama (kuhanje, odijevanje, čišćenje i sl.)
- omogućiti djeci upoznavanje s predmetima, opremom, aktivnostima i događajima koje dijele s drugom djecom, a nisu imali mogućnost upoznati se s njima unutar obitelji
- planiranje aktivnosti kojima će razviti svijest o susjedstvu i zajednicama (vrtovi, parkovi, trgovine, škole, bolnice, muzeji, vatrogasne i policijske postaje).

Rano identificiranje pomaže u sprječavanju daljnjeg zanemarivanja djece, a veliki doprinos u tome imaju odgojitelji. Razlikujemo dva koraka u radu odgajatelja s djecom u ranom djetinjstvu za poboljšanje razvoja i kvalitete njihovog života (Peterson, Roscoe, 2012:4):

- stručnjaci moraju imati posebno razumijevanje i stil interakcije sa zanemarenom djecom
- stručnjaci moraju kreirati i prezentirati aktivnosti osmišljene posebno za ispunjavanje njihovih radnih zadataka.

Odgojno-obrazovna zanimanja pripadaju skupini složenijih zanimanja jer su pokrenuti visokom emotivnoj osjetljivosti prema djeci i odgojno-obrazovnoj djelatnosti te iz tog razloga ima i specifične posljedice različitih profesionalnih oboljenja i zamaranja za razlikuj od drugih zanimanja (Lučić, 2007:157).

5. Mjera izdvajanja djece iz obitelji

Usljed otkrivanja pojave zanemarivanja i zlostavljanja djeteta, poremećaja u ponašanju ili drugih psihofizičkih i razvojnih teškoća djeteta i cijele obitelji dolazi do planiranja i provedbe neposredne skrbi za djecu čiji je razvoj ugrožen. Kako bi se proces završio potrebno je preuzimanje svih odgojnih funkcija ili potpuna sposobnost djeteta za vlastitu brigu o svom životu tj. odrastanje.

Mjera izdvajanja djeteta iz obitelji podrazumijeva (Obiteljski zakon NN, 2020, čl. 129.):

- Izdvajanje djeteta iz obitelji određuje se samo ako niti jednom blažom mjerom nije moguće zaštititi prava i dobrobit djeteta.
- Pod izdvajanjem djeteta iz obitelji podrazumijeva se svaka mjera na temelju koje se dijete izdvaja iz obitelji i smješta kod druge osobe koja zadovoljava pretpostavke za skrbnika, u udomiteljsku obitelj, u ustanovu socijalne skrbi ili kod druge fizičke ili pravne osobe koja obavlja djelatnost socijalne skrbi.
- Svrha izdvajanja djeteta iz obitelji mora biti zaštita djetetova života, zdravlja i razvoja, osiguravanje primjerene skrbi o djetetu izvan obitelji i stvaranje uvjeta za djetetov povratak u obitelj, odnosno priprema drugog trajnog oblika skrbi o djetetu.
- Izdvajanje djeteta iz obitelji ne smije trajati duže nego li je to nužno da bi se zaštitila prava i dobrobit djeteta.
- Mjera izdvajanja djeteta iz obitelji mora biti redovito preispitivana, a roditelji imaju pravo na pomoć i potporu da bi se uklonili uzroci izdvajanja i dijete vratilo u obitelj u skladu s njegovom dobrobiti.

Prema Ajduković postoje dileme s kojima se susreću stručnjaci u slučajevima kada primarna obitelj ne može zadovoljiti djetetove temeljne životne potrebe (Ajduković, 2004:300):

- Koliko dugo pružati i kakvu podršku obiteljima koje ne zadovoljavaju sve temeljne potrebe svoje djece?
- Kako procijeniti pravi trenutak izdvajanja djeteta? Kako postići da izdvajanje ne bude ni prerano ni prekasno?
- Kako izabrati najbolji tip smještaja za dijete izdvojeno iz obitelji? Kada je udomiteljska obitelj, a kada neka institucija najbolje rješenje? Kakva treba biti institucija, odnosno udomiteljska obitelj?

- Je li broj izdvojene djece iz obitelji mjera uspješnog ili neuspješnog sustava socijalne skrbi?

Oduzimanje prava na čuvanje i odgoj djeteta te povjeravanje djeteta drugoj osobi ili smještanje u dječji dom stupa na snagu nakon što su poduzete prethodne dvije mjere usmjerene prema roditeljima, a nije postignuto poboljšanje trenutnog stanja.

Takve slučajeve karakterizira veliko zanemarivanje pri podizanju i odgoju djeteta, opasnost za pravilno podizanje djeteta te svi oblici zlostavljanja uključujući fizičko, psihičko, seksualno ili promatranje zlostavljanja među roditeljima.

Dijete treba voditi kroz proces smještanja u dječji dom ili udomiteljsku obitelj. Proces i rehabilitacija uključuju: priprema djeteta za odlazak iz obitelji, procjena psihosocijalnog funkcioniranja djeteta, odabir određenog smještaja, planiranje i provođenje intervencije s obitelji u cilju djetetovog povratka u obitelj i/ili održavanja kvalitetnih odnosa s obitelji.

Kako bi došlo do potpunog oporavka djeteta važna je psihosocijalna rehabilitacija u izvanobiteljskom smještaju koja se često ne provodi. Ovisno o vremenu kada se dogodila intervencija ovise i zadaće socijalnog radnika u skrbi za djecu izvan vlastitih obitelji, a njihovo ostvarivanje o specifičnostima djeteta, njegove situacije i roditelja.

Provedena je deskriptivna analiza izdvajanja 34 djece iz 19 obitelji u razdoblju od 2000. do 2002. godine s naglaskom na poteškoće s kojima se suočavaju Centri za socijalnu skrb.

Sladović Franz i Mujkanović došle su do dva temeljna obilježja izdvajanja djece iz obitelji (Sladović Franz, Mujkanović, 2003:10): višestruko problematične obitelji i vrlo vidljive posljedice ugrožavajućeg života u obitelji djeteta kada je učinkovitost mjera CZSS manje učinkovita.

Kada CZSS ne može riješiti tekući problem koji obitelj ima kao što je siromaštvo ili psihičke bolesti roditelja što onemogućava samostalno i kvalitetno funkcioniranje djeteta kao i njegov osobni razvoj, a rezultira izdvajanjem iz primarne obitelji. Dovodi se u pitanje pravovremenost intervencije CZSS čime bi se možda izbjegla mjera izdvajanja iz obitelji jer bi se blažim mjerama djelovalo na manje probleme. U suradnji s javnim službama formalno su i sadržajno odgovorne za zaštitu djece u Hrvatskoj.

Iako u Hrvatskoj postoji nekoliko privatnih udruga ili ustanova, njihov broj je nedovoljan posebno za sljedeća područja: pružanje podrške i pomoći obitelji prije ulaska u sustav socijalne

skrbi, rad s udomiteljskim obiteljima i specifične tretmanske mogućnosti u radu s djecom u izvanobiteljskom smještaju.

5.1. Odabir izvanobiteljskog smještaja

Djeca bez roditelja ili odgovarajuće roditeljske skrbi te djeca koja su žrtve obiteljskog nasilja pripadaju skupini korisnika socijalne skrbi. Prema Zakonu o Socijalnoj skrbi, socijalna skrb je organizirana djelatnost od javnog interesa za Republiku Hrvatsku čiji je cilj pružanje pomoći ugroženim osobama kao i osobama u nepovoljnim osobnim ili obiteljskim okolnostima (Zakon o socijalnoj skrbi, 2013: članak 3.). Dugotrajni smještaj kao oblik stanovanja priznaje se korisniku kojemu je potrebno osigurati intenzivnu skrb i zadovoljavanje drugih životnih potreba tijekom duljeg vremena. Djeca bez roditelja, djeca koju roditelji zanemaruju ili zlorabe svoje roditeljske dužnosti ostvaruju pravo na dugotrajni smještaj u udomiteljskoj obitelji, obiteljskom domu ili organiziranom stanovanju.

Dijete u institucionalnoj skrbi ima mogućnost za posvojenje ili udomljavanje. Posvojenje je trajni oblik skrbi za dijete, pri čemu posvojitelji preuzimaju sva prava i obveze te se stvara trajni odnos roditelja i djeteta. Posvojenjem se stvara neraskidivi odnos srodstva između posvojitelja s jedne strane i odgojitelja s druge. Udomitelj u udomljavanju ima manja roditeljska prava i obveze jer je dijete s njim privremeno dok se ne stvore uvjeti za povratak djeteta u svoju biološku obitelj ili neki drugi oblik skrbi. Tijekom tog perioda udomitelj se brine o djetetovim potrebama tako da mu osigura novo obiteljsko okruženje. Udomitelj u Republici Hrvatskoj mora ispuniti određene uvjete za ostvarivanje udomiteljstva⁶:

- hrvatsko državljanstvo (može biti stranac sa stalnim boravkom u RH koji ispunjava uvjete i pribavio je suglasnost nadležnog ministarstva)
- punoljetna osoba i biti poslovno sposoban/a
- prebivalište i življenje u Republici Hrvatskoj

⁶ Forum za kvalitetno udomiteljstvo djece, <https://udomiteljizadjecu.hr/korisne-informacije/uvjeti-za-obavljanje-udomiteljstva/> (datum posjeta 20.5.2022.)

- mlađi od 60 godina (osim ako nastavlja udomiteljstvo ili ga obavlja kao srodnik)
- završeno najmanje srednjoškolsko obrazovanje (može biti i niži stupanj ako se radi o srodničkom udomitelju i u interesu je korisnika)
- završeno osposobljavanje za udomitelja, osim ako udomiteljstvo obavlja kao srodnik
- propisane stambene uvjete za obavljanje udomiteljstva
- pisanu suglasnost svih punoljetnih članova zajedničkog kućanstva za obavljanje udomiteljstva (osim ako se radi o samcu).
- udomitelj ili članovi udomiteljske obitelji, osim srodničkog udomitelja i članova njegove obitelji, moraju ostvarivati vlastita sredstva za uzdržavanje, a minimalni mjesečni prihod za uzdržavanje udomitelja samca ili udomitelja i članova udomiteljske obitelji mora biti veći za 70% od iznosa visine pomoći za uzdržavanje.

Najčešći razlozi smještanja djece u dječje domove u Hrvatskoj su zanemarivanje djeteta, poremećeni odnosi u obitelji i siromaštvo, u manjoj mjeri zbog napuštanja i zlostavljanja djeteta te kroničnih bolesti i smrti roditelja (Ajduković, Sladović Franz i Kregar, 2005. prema Sovar, 2014:315).

5.2. Prednosti i nedostaci institucionalizacije

Sladović Franz (Gillian 1999., prema Sladović Franz, 2003: 23, 29) ističe četiri odvojene, ali paralelne pozitivne funkcije institucionalizacije:

- 1.) održavanje – zadovoljavanje temeljnih tjelesnih i psihičkih razvojnih potreba djece u skladu s njihovom dobi, razvojnom fazom te specifičnim zahtjevima
- 2.) zaštita – sprječavanje daljnjeg zlostavljanja djeteta i/ili drugih oblika ugroženosti uz zaštitu i promociju djetetovih prava i interesa
- 3.) kompenzacija – oporavak djeteta od stresnih i traumatskih događaja koji su prethodili ili uzrokovali smještaj u ustanovu
- 4.) priprema – osposobljavanje djeteta i mlade osobe za povratak u obitelj ili samostalan život razvijanjem praktičnih vještina i znanja, te emocionalne stabilnosti i otpornosti.

S druge strane, utvrđene su i loše posljedice na djecu koja bivaju rano smještena u institucije: slabiji fizički, kognitivni, jezični, socio-emocionalni razvoj kao i razvoj mozga u usporedbi s djecom koja su najranije godine provela u obiteljskom okruženju. (Nelson i sur., 2007., prema Sovar, 2014:313). To je ujedno i pokretač modernim društvima za deinstitucionalizaciju u korist povećanja broja djece smještene u udomiteljske obitelji (Keresteš, 2017:33). Nekoliko je situacija u kojima je institucija ipak potreban i prikladan oblik skrbi za djecu ugroženog razvoja u obitelji (Sladović Franz, 2004.: 216, 217):

- kada dijete zbog prijašnjih negativnih emocionalnih iskustava nema mogućnost s roditeljima stvoriti pozitivan i zadovoljavajući odnos s roditeljskom figurom i nije u stanju iskoristiti prednosti udomiteljske skrbi; takva djeca trebaju bar na neko vrijeme odnos koji omogućava emocionalnu distancu i ograničeno sudjelovanje kakav je ostvariv u domu
- adolescent suočen s razvojnim zadatkom oslabljivanja veza s roditeljima i za kojega je situacija koja dopušta oslabljenje odnosa roditelj – dijete stoga poželjna
- djeca kojoj su potrebne posebne usluge ili programi, odnosno djeca čije je ponašanje takvo da im otežava život u obiteljskom okruženju
- djeca čije je ponašanje opasno po njih same i/ili se ne može tolerirati u obitelji i zajednici, a kojoj su potrebni kontrola, ograničenja, struktura i red u instituciji
- radi li se o kratkotrajnom izdvajanju iz obitelji
- grupa braće i sestara koji trebaju biti zajedno.

Poboljšanje institucionalne skrbi moguće je pristupiti na dva načina: baziranje na uvjerljivim dokazima iz specifične prirode skrbi unutar ustanova ili usredotočiti se na stručnu i političku infrastrukturu koja je temeljena na stručnom mišljenju i iskustvu (Engle i sur., 2011:203). Rutinske institucionalne promjene provedene su u sirotištu iz Saint Petersburga u Rusiji (2008.) gdje su odgojitelji primjenjivali emocionalniji pristup djeci s naglaskom na prepuštanju vodstva djetetu u situacijama u kojima je to moguće što je rezultiralo boljim tjelesnim razvojem i ponašanjem djece (Engle i sur., 2011:203). Drugi pristup za cilj ima poticanje vlasništva nad standardima koja je moguća kroz suradnju ključnih dionika socijalne skrbi na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini. Javna politika uspostavlja profesionalne standarde za osoblje koji održavaju i promiču strategiju razvoja djeteta i praksu skrbi o djeci utemeljenu na prijašnjim dokazima (Engle i sur., 2011:204).

Oba navedena pristupa su koherentna te kvalitetnom primjenom omogućuju poboljšanje institucionalne skrbi.

6. Inozemna iskustva udomiteljstva

6.1. Izdvajanje djece u europskim zemljama

Prema Ajduković zemlje srednje i istočne Europe karakterizira (Ajduković, 2004:302):

- 1.) povećana potreba za skrbi za djecu izvan obitelji
- 2.) visok udio djece u dječjim institucijama
- 3.) slabija tradicija alternativnih oblika zbrinjavanja djece kao što je udomiteljstvo i domovi obiteljskog tipa.

Zemlje koje vode po broju djece koja žive u institucijama su Bugarska, Rusija i Rumunjska s brojem od 10 do 20 od 1000 djece u institucijama. Navedena područja su također područja najsiromašnijih i najvećih institucije u cijeloj Europi gdje živi 100 do 300 djece. Ograničena državna sredstva s kojima raspolažu navedene države usmjerena su na institucije što ne ostavlja prostora za alternativne oblike skrbi.

Pad Ceaușescua 1989. godine prouzrokovao je najgoru institucionalnu skrb u Rumunjskoj tijekom 1990-ih kada su putem medija prikazane slike uskraćene, pothranjene i slabo zbrinute djece diljem zemlje (Hamilton-Giachritsis i Browne, 2012:911).

Projekt rane intervencije (BEIP) proveden je 2001. godine u Bukureštu, prikazala je usporedbu rumunjske djece koja žive u institucijama ili udomiteljskim obiteljima s djecom koja žive sa svojim biološkim roditeljima (Keresteš, 2017:33). Rezultati istraživanja pokazali su korelaciju kvalitetnog udomiteljstva s pozitivnim utjecajem na razvoj mozga, jezične vještine, vještine pažnje, kognitivne sposobnosti, odnose privrženosti, društveno ponašanje, emocionalno funkcioniranje i prevenciju psihopatologije⁷ (Keresteš, 2017:33).

Među zemlje jugoistočne Europe ubrajamo Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku, Grčku, Makedoniju, Sloveniju, Srbiju, Crnu Goru i Tursku. Obilježja tih zemalja su prevelike institucije u kojima živi 60 i više djece, veliki broj predškolske djece u domovima te dugotrajni smještaj. Glavni razlozi zbog kojih dolazi do izdvajanja iz obitelji su siromaštvo, raspad obitelji i zlostavljanje djece. Alternativni oblici su još uvijek u procesu razvoja.

⁷ *psihopatologija* definira duševno zdravlje, tj. razliku između normalnog i abnormalnog funkcioniranja, pri čemu normalno funkcioniranje nije strogo određeno, već uključuje niz varijacija između još zdravog i već bolesnog. (izvor: Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=50950>, datum posjeta: 3.5.2022.)

Dobar primjer institucionalnog zbrinjavanja djece je Grčka koja ima male ustanove do 30 djece, relativno nizak broj predškolske djece, a razvijene su i preventivne mjere te udomiteljstvo iako su duljina i razlozi smještaja jednaki ostalim zemljama.

S druge strane, Slovenija i Srbija navode se kao primjeri loše prakse jer ih karakterizira drastičan pad broja djece u udomiteljstvo. Srbiju i Crnu Goru prati jednak negativan trend.

Prema Ajduković zemlje zapadne Europe karakterizira (Ajduković, 2004:306):

- 1.) relativno mali udio djece smještene u institucije
- 2.) dobro razvijeno udomiteljstvo
- 3.) širok raspon ostalih alternativnih oblika zbrinjavanja.

Veliku poteškoću u više zemalja (npr. Portugal i Mađarska) jer nisu još uvijek razvijali alternativne sustave skrbi, kao što je smještaj u udomitelje. Uspješnu politiku udomiteljskih domova za svu djecu umjesto institucionalnog smještaja prema procjeni iz 2003. godine imale su samo Norveška, Island, Slovenija i UK (Hamilton-Giachritsis i Browne, 2012:912).

Prema rezultatima istraživanja Vijeća Europe najčešći razlozi izdvajanja su (Ajduković, 2004:306): siromaštvo, slabiji socijalni uvjeti, raspad obitelji, nedostatak roditeljskih vještina, zlostavljanje i zanemarivanje djece, roditeljska zloupotreba droga, psihološki i psihijatrijski problemi roditelja.

Laklija (2011:4) istraživanjem Modeli udomiteljstva u Europi navodi sljedeće tipove udomiteljstva:

- srodničko udomiteljstvo: najstariji oblik zbrinjavanja djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi u kojoj skrb za dijete preuzimaju odrasli srodnici djeteta
- tradicionalno udomiteljstvo: usluga skrbi djetetu bez odgovarajuće roditeljske skrbi čiji psihosocijalni razvoj ne odstupa značajnije od razvoja i odrastanja djeteta iste životne dobi
- specijalizirano ili terapeutsko udomiteljstvo: udomiteljstvo djece s ozbiljnim emocionalnim i psihičkim, ali i fizičkim poteškoćama i problemima u ponašanju kod kojih educirani udomitelji primjenjuju svakodnevne različite tretmanske metode i tehnike kako bi pristupili djetetu
- profesionalno udomiteljstvo: udomitelj mora zadovoljiti specifične uvjete za udomljavanje npr. stručnjak iz područja koje pomaže djeci bez odgovarajuće roditeljske

skrbi (socijalni rad, socijalna pedagogija, psihologija, logopedija, medicina i sl.), stručni radnik u djelatnosti socijalne skrbi i/ili je osposobljen za pružanje specijaliziranih dodatnih usluga skrbi što čini udomiteljstvo profesionalnom djelatnošću

- krizno udomiteljstvo: privremena skrb za dijete koje se nalazi u kriznoj obitelji dok se krizna situacija ne riješi i djetetu bude omogućen povratak u biološku obitelj
- udomiteljstvo kao kratak odmor za biološke roditelje: najčešće korišten za kratke boravke (vikend, poludnevni boravak) djece s teškoćama u razvoju, kako bi se biološke obitelji na kraći period rasteretile svakodnevne psiho-fizičke izazovne obvezne skrbi
- tzv. kontakt obitelj (back up family): obitelj koja pruža informativnu, emocionalnu, instrumentalnu i dr. pomoć biološkoj obitelji djeteta u situacijama nepovoljnih životnih okolnosti ili potreba koje bi mogle privremeno ugroziti funkcioniranje obitelji i dobrobit djeteta
- „privatno“ udomiteljstvo: biološki roditelji sami pronalaze udomiteljsku obitelj izvan sustava socijalne skrbi u koju smještaju vlastito dijete s time da su u pojedinim državama dužni obavijestiti nadležna tijela socijalne skrbi o dužini trajanja smještaja.

Iako je rodbinsko udomiteljstvo kasnije uključeno u zakonodavstvo (1996. godine) u Španjolskoj bilo je prioritarna opcija. S druge strane, nerodbinska skrb provodi se u više u Španjolskoj nego u Portugalu, ali obje zemlje moraju raditi na poboljšanju nerodbinske skrbi uzimajući u obzir primjer Irske koja ima 92% djece smještene u srodničke i nesrodničke udomiteljske obitelji (Carvalho i sur., 2021:82).

Države se razlikuju prema propisanim uvjetima zakonom za bavljenje udomiteljstvom (Laklija, 2011: 10-11):

	Udomitelj može postati osoba/obitelj koja je:
ŠVEDSKA	<ul style="list-style-type: none"> • stabilna, zdrava i zrela osoba • spremna posvetiti se potrebama djeteta • ne postoje propisani uvjeti vezano uz obrazovni status udomitelja, no ako se udomljavaju npr. djeca s PUP-om, traže se udomitelji koji posjeduju specifične vještine
FINSKA	<ul style="list-style-type: none"> • koja ima određena znanja i vještine • educirana te ima iskustvo ili osobne kvalitete koje je čine osobom podobnom za ulogu udomitelja
NIZOZEMSKA	<ul style="list-style-type: none"> • starija od 18 godina • prošla „pripremni trening“

	<ul style="list-style-type: none"> • spremna na suradnju s FCC (Foster care centre) • nema kriminalnu prošlost • samac, (izvan) bračni parovi te homoseksualni parovi
ŠKOTSKA	<ul style="list-style-type: none"> • sposobna razumjeti i njegovati djetetovo etničko nasljeđe, kulturu, religiju i jezik • samac, bračni partneri, sustanari te homoseksualni partneri • ne postoji dobna granica, ali udomitelj treba biti dovoljno zrela osoba kako bi mogla razumjeti i odgovoriti na djetetove potrebe • dobrog psiho-fizičkog zdravlja
FRANCUSKA	<ul style="list-style-type: none"> • ne postoje propisani uvjeti vezano uz obrazovni status udomitelja • zadovoljavajućeg psiho-fizičkog zdravlja i stambenih uvjeta • prolazi psihološku obradu i procjenu socijalnih vještina
POLJSKA	<ul style="list-style-type: none"> • samac ili parovi • zdrava osoba • primjerenih stambenih uvjeta • ima minimalno završenu srednju školu (uvjet samo za profesionalne udomitelje) • sposobna da zadovolji: djetetove potrebe, da osnaži i potiče privrženost djeteta i njegove biološke obitelji te da radi u timu
MAĐARSKA	<ul style="list-style-type: none"> • navršila 24 godine • ima potpunu pravnu i poslovnu sposobnost te nema kriminalnu prošlost • najmanje 18 godina starija od udomljenog djeteta, no ne više od 45 godina (iznimke u cilju zaštite najboljeg interesa djeteta) • psiho-fizički zdrava • uspješno završila „pripremni trening
AUSTRIJA	<ul style="list-style-type: none"> • dobre materijalne situacije, koja ima vlastiti izvor prihoda • ima zadovoljavajuće odnose među članovima u obitelji • ima dobre vještine „kriznog“ managementa • psiho-fizički zdrava • komunikativna i fleksibilna • ima razvijene vještine reflektiranja (doživljaja, emocija i sl.)

	<ul style="list-style-type: none"> vezana za bračni/partnerski status, ovisno o regiji postoje razlike, neki su restriktivni, a neki liberalniji pa ostavljaju mogućnost da udomitelji budu i partneri koji kohabitiraju, samci te istospolni partneri (primjer Beča)
ITALIJA	<ul style="list-style-type: none"> obitelji/parovi s ili bez djece ili samci nije propisana dobna granica niti uvjeti vezani uz ekonomski, radni i obrazovni status
SLOVENIJA	<ul style="list-style-type: none"> punoljetna osoba - ima stalno prebivalište u Republici Sloveniji ima završeno najmanje stručno ili strukovno obrazovanje (iznimka) osobi ili nekom članu kućanstva ne smije biti oduzeta roditeljska skrb ne smije joj biti oduzeta poslovna sposobnost
BOSNA I HERCEGOVINA	<ul style="list-style-type: none"> punoljetna osoba bračni partneri, partneri koji žive u izvanbračnoj zajednici, samci psiho-fizički zdrava zadovoljavajućih stambenih i drugih uvjeta potrebnih za skrb o potrebama djeteta Dijete se ne može smjestiti u porodicu u kojoj: <ul style="list-style-type: none"> je nekome od partnera oduzeta ili ograničena poslovna sposobnost ili je lišena roditeljskog prava su poremećeni obiteljski odnosi su neki članovi s društveno negativnim ponašanjem bi djetetu zbog bolesti nekog člana obitelji bilo ugroženo zdravlje
SRBIJA	<ul style="list-style-type: none"> nije lišena roditeljskog prava - nije lišena poslovne sposobnosti nije bila pod istragom/kažnjavana zbog krivičnih djela protiv života i tijela nije u evidenciji osoba protiv kojih je vođen postupak protiv nasilja u obitelji odgovarajućeg zdravstvenog statusa zadovoljavajućih stambenih uvjeta pokazuje dovoljan stupanj razvijenosti udomiteljskih kompetencija

Tablica 1: Uvjeti za bavljenje udomiteljstvom i obveze udomitelje u skrbi za udomljeno dijete (Laklija, 2010:10-11)

Postoje razlike između država u odnosu javnog i privatnog obiteljskog odnosa:

- obitelj je privatna sfera koju treba zaštititi od potencijalno štetne javne sfere (Švicarska, Njemačka, Austrija)
- institucionalna skrb je važna za razvoj djece i obitelj je otvorena javnoj sferi jer radi u korist djece (Cameron i sur., 2016:155, prema Habermas, 1991).

6.2. Problemi s kojima se susreće američki sustav udomiteljstva

U SAD-u udomiteljstvo je sredinom 19. stoljeća pokrenuo američki filantrop Charles Loring Brace zbrinuvši djecu s ulica i siromašnih četvrti New Yorka u obitelji koje su većinom bile po saveznom državama⁸. 1853. godine kreće pokret Siroči vlak koje je organiziralo Dječje društvo za pomoć u New Yorku, a s kojim se pokušala prevesti siročad i napuštena djeca s istočne obale Sjedinjenih Država do Srednjeg Zapada. Djeca su po smještaju u domove pomagali u poslovima dok se obitelj obavezala za njihov kvalitetan odgoj i obrazovanje bez razlikovanja svoje i udomljenje djece do 21 godine života⁹.

Razlozi izdvajanja djeteta iz obitelji su uvijek opravdani. Djeca se smještaju u sustav udomiteljstva kako bi im se pružila bolja prilika za život. Međutim, unatoč novčanim ulaganjima, vremenu i brizi koja im je pružena mladi pokazuju loše snalaženje kroz samostalni život. Prema Allen i Vacca neki od problema s kojima se mladi susreću (Allen i Vacca 2010:1067):

- mlade žene ostaju bez završene srednje škole, primaju javnu pomoć i bore se s odgojem svoje djece
- mladići koji imaju kaznene presude, nisku razinu obrazovanja, niska primanja te česte probleme s mentalnim zdravljem i zloupotrebom droga.

Udomitelj u SAD-u djetetu pruža svakodnevnu skrb za koju je novčano kompenziran, dok

⁸ Foster Care in the United States, https://hr.upwiki.one/wiki/Foster_care_in_the_United_States (stranica posjećena 10.5.2022.)

⁹ The Orphan Train Movement, <https://hr.kyaaml.org/the-orphan-train-movement-4843194-5137> (stranica posjećena 10.5.2022.)

zakonske odluke o djetetu donosi država putem obiteljskog suda i zaštite djece. Postupak prijave za stvaranje udomiteljskog odnosa uključuje:

- minimalnu dob
- potvrdu o prihodima koji dostatni podmirivanja troškova života
- provjera kaznene evidencije na lokalnoj, državnoj i saveznoj razini (uzimanje otisaka prstiju, bez prethodne evidencije zlostavljanja i/ili zanemarivanja djece)
- preporuka liječnika o zdravstvenom stanju obitelji kako bi se eliminirala mogućnost prenošenja neke bolesti na dijete
- preporuke poslodavaca ili drugih relevantnih ljudi koji mogu potvrditi o sposobnostima potencijalnih udomitelja¹⁰.

Put do udomiteljstva često je dugotrajan i nema sretan kraj. Emocionalna patnja koja je započela izdvajanjem od primarne obitelji produbljuje se dalje kroz promjene udomiteljskih obitelji. Stalna selidba uobičajena je pojava, a nju ne rijetko slijedi nasilno udomiteljstvo i zanemarivanje. Djeca ostaju uskraćena za adekvatno obrazovanje i odgoj. Sa selidbom dolaze i stalna preseljenja iz škole u školu što stvara dodatne prepreke za postizanje akademskog uspjeha. Dijete se treba prilagoditi novom školskom ozračju, nastavnom planu i programu kao i očekivanjima nastavnika. S druge strane, nastavno osoblje nije dovoljno upućeno u probleme koji su u korelaciji s promjenom mjesta stanovanja i obrazovnim sustavom.

Sukladno tome, učenici koji češće mijenjaju mjesto stanovanja podložniji su razvoju akademskih, društvenih i emocionalnih problema u odnosu na učenike koji ne mijenjaju mjesto ili rjeđe mijenjaju mjesto stanovanja. Provedeno je istraživanje u Washingtonu s djecom iz udomiteljstva u periodu od godinu dana 2000.-2001. (Schubert prema Allen i Vacca, 2010:1069): opsežni zdravstveni problemi s tim da nemaju pristup odgovarajućim zdravstvenim uslugama, ispod prosječni akademski uspjeh i kognitivne vještine, problemi u ponašanju u školi, loše navike učenja i slabe vještine pažnje.

Prijelaznom razdoblju treba posvetiti više pozornosti kako bi se preventivno djelovalo na moguće negativne odgojne učinke koje promjena škole može uzrokovati. Problem također stvaraju različite mogućnosti pristupu posebnim obrazovnim programima ili tečajevima te izvanškolskim aktivnostima (strani jezici, sport, glazbene i umjetničke škole i sl.)

¹⁰ Foster Care in the United States, https://hr.upwiki.one/wiki/Foster_care_in_the_United_States (datum posjete stranici 10.5.2022.)

Dva primjera pozitivnih obrazovnih sustava (Allen i Vacca, 2010:1069):

1.) Škola „Milton Hershey“, Pennsylvania – glavni cilj škole je priprema učenika kao potpuno funkcionalnih odraslih osoba koje su spremne za život. Studentima je omogućena financijska kompenzacija ako nastave svoje obrazovanje na fakultetu kroz stipendiranje i studentske kredite. To je razlog zbog kojeg preko 90% maturanata planira nastaviti svoje školovanje.

2.) „Boys Town“, Nebraska – pruža stambeno zbrinjavanje za zlostavljanju i zanemarivanu djecu tako da im pruža liječničku skrb u nekoliko ambulanti. Fokusirani su na sljedeće probleme: kriminalne aktivnosti, zloupotrebu droga i alkohola, obiteljske probleme, ponašanja povezana s bježanjem, loše vještine suočavanja, kontrolu bijesa i impulsa, nedostatak samokontrole i discipline, povijest izostajanja iz škole te neuspjeh u školi.

Pregledom udomiteljskog sustava u Americi i izazova s kojima se susreće uočavamo potrebu za traženjem novih sustava udomiteljstva za djecu u Americi.

7. Uspješno udomiteljstvo u Hrvatskoj na primjeru humanitarne udruge „Nova budućnost“

Humanitarna udruga „Nova budućnost“ djeluje na području Republike Hrvatske, a Statutom je osnovana:

u cilju promicanja, organiziranja, razvitka i unaprjeđenja zbrinjavanja psihosocijalno ugroženih osoba, djece bez odgovarajuće skrbi (djeca bez roditelja, djeca koju roditelji zanemaruju ili zlorabe svoje roditeljske dužnosti) po načelu skrbi izvan vlastite obitelji, bez osnivanja doma socijalne skrbi. Udruga sukladno ciljevima djeluje na području socijalne djelatnosti¹¹.

Prema Statutu Udruga za zbrinjavanje djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi izvan vlastite obitelji „Nova budućnost“ provodi sljedeće djelatnosti:

- Pruža usluge stalnog smještaja i organiziranog stanovanja u za tu svrhu kupljenim ili dugotrajno unajmljenim, potpuno funkcionalno opremljenim obiteljskim kućama i stanovima.
- U sklopu stalnog smještaja osiguravat će se kroz dulje vremensko razdoblje zadovoljavanje životnih potreba kao što su: stanovanje, prehrana, odijevanje, održavanje osobne higijene, briga o zdravlju, čuvanje, odgoj, obrazovanje, njega, radne aktivnosti, pružanje psihosocijalne pomoći, ostali oblici stručne pomoći, organizirano provođenje školskih praznika, praćenje izvršavanja obaveza, pomoć u učenju i vođenju brige o školski i izvanškolskim obavezama.
- U sklopu organiziranog stanovanja mlađoj punoljetnoj osobi moći će osigurati smještaj i nakon završetka organiziranog stanovanja i to u dislociranoj stambenoj jedinici stanu, koji se ustrojava tako da se omogućuje osposobljavanje za samostalan život uz dnevno praćenje i pomoć u njegovom osposobljavanju, osamostaljivanju i socijalnoj integraciji.
- Osmišljavati i provoditi aktivnosti za djecu i mlade kroz kreativne radionice, igraonice, grupni i individualni rad.
- Unapređivati i promicati kvalitetu skrbi o djeci bez adekvatne roditeljske skrbi i po drugim modelima socijalne skrbi poput smještaja u udomiteljskim obiteljima, vjerskim zajednicama i drugim pravnim osobama koje pružaju skrb izvan vlastite obitelji.

¹¹ Web stranica udruge Nova budućnost, <https://udruganovabuducnost.hr/> (datum posjeta stranici: 6.6.2022.)

- Suradivati s institucijama vlasti, stručnim institucijama i stručnjacima za problematiku zanemarivanja djece na poslovima pružanja adekvatne stručne psihosocijalne i pedagoške pomoći socijalno ugroženim osobama, posebice djeci na skrbi izvan vlastite obitelji.
- Upoznavati i senzibilizirati javnost s problemima djece na skrbi izvan vlastite obitelji.
- Organizirati grupe pomoći za roditelje i organiziranje škole za kompletno roditeljstvo.
- Otkrivati rane oblike zanemarivanja djece u svim segmentima društva i ukazivati na njih.
- Poticati i organizirati edukaciju relevantnih stručnjaka u svrhu povećanja njihove sposobnosti ranog otkrivanja zanemarivanja djece i pomoći djeci na skrbi izvan vlastite obitelji.
- Kreirati programe za razvijanje modela pomoći kod žrtava zanemarivanja.
- Izvaditi brošure i drugu literaturu iz područja svoje djelatnosti, organizacija seminara i predavanja, savjetovanja i slično.
- Jačati suradnju sa srodnim organizacijama u Hrvatskoj i izvan nje¹¹.

¹¹ Web stranica Udruge Nova budućnost, <https://udrganovabuducnost.hr/> (datum posjeta stranici: 6.6.2022.)

8. Sigurnost djeteta kao prioritet

Mjere stručne pomoći roditeljima su preventivne mjere za zaštitu osobnih interesa djece za koje je potrebno planiranje mjera tj. plan stručne pomoći roditeljima za zaštitu dobrobiti djeteta. Usmjeren je na dugoročno smanjivanje rizika ili rješavanje uočenih problema sa svrhom povećanja dobrobiti i najboljeg interesa djeteta potičući promjenu ponašanja i/ili mijenjanje okolnosti koje mogu naštetiti djetetu ili predstavljaju razvojni rizik. Dobrobit djeteta označava djetetovo optimalno funkcioniranje i osobno iskustvo, ostvarivanje prava te mogućnosti cjelovitog i usklađenog razvoja potencijala svakog djeteta.

Trokut procjenjivanja osiguravanja i promicanja dobrobiti djeteta (Grey, 2002.; prikazano u Ajduković i Radočaj, 2008: 88):

- djetetove razvojne potrebe: zdravlje, obrazovanje, emocionalni razvoj i ponašanje, identitet, obiteljski i socijalni odnosi, socijalna prezentacija i vještina skrbi za sebe
- roditeljske sposobnosti: osnovna skrb, osiguravanje sigurnosti, emocionalna toplina, poticanje, vodstvo i postavljanje granica i stabilnost
- obiteljski i okolišni čimbenici: obiteljska povijest i funkcioniranje, stanovanje, zaposlenje, prihodi, obiteljska socijalna integracija, resursi i zajednice.

Priručnik za socijalne radnike, druge stručnjake i suradnike centra za socijalnu skrb navodi Kontinuum intervencija CZSS-a za zaštitu dobrobiti djeteta s diferencijacijom razvojnih rizika na tri razine intenziteta ugroženosti djeteta nizak, srednji i visoki rizik te razlikuje razvojne rizike od neposredne životne ugroženosti odnosno sigurnosti djeteta (Ajduković, 2015:17.-19.):

- nema razvojnih rizika – nema potrebe za djelovanjem
- nizak razvojni rizik – mjera upozorenja s ili bez upućivanja roditelja na savjetovanje, edukaciju, liječenje
- srednji razvojni rizik – mjera stručne pomoći roditeljima blažeg intenziteta, provodi se kraće ili dulje vrijeme neposredno u obitelji, temelji se na stručnom vođenju, podršci, savjetovanju, liječenju, edukaciji roditelja, obavezan individualan plan mjere
- visok razvojni rizik – mjera intenzivne stručne pomoći roditelja kao prevencija izdvajanja djeteta, obavezna sveobuhvatna obiteljska procjena (SOP), obavezan individualni plan mjere ili izdvajanje djeteta iz obitelji (obavezan individualni plan skrbi za dijete u alternativnoj skrbi)

- sigurnosni rizik – mjere zaštite od neposrednog ugrožavanja života djeteta u obitelji: plan sigurnosti (PS), moguće istodobno izricanje mjera stručne pomoći i PS, zabrana približavanja djetetu ili žurno izdvajanje djeteta iz obitelji.

Možemo zaključiti kako je potrebno izraditi plan sigurnosti djeteta, stručne liste za zaštitu djeteta te na kraju plan zaštite djeteta.

Prema Nacionalnom planu aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine propisane su mjere socijalne skrbi:

- 1.) unaprijediti udomiteljstvo kao najprimjereniji oblik skrbi izvan vlastite obitelji za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi
- 2.) sustavno osposobljavati stručnjake centara za socijalnu skrb u cilju djelotvornijeg rada s djecom i obiteljima koje su u tretmanu centara za socijalnu skrb te pratiti poduzete intervencije
- 3.) unaprijediti položaj djece iz siromašnih obitelji
- 4.) uvesti nove oblike rada s djecom čiji je razvoj ugrožen zbog neprimjerene roditeljske skrbi
- 5.) uvesti nove oblike rada s obiteljima, uključivši posebne „škole za roditelje“ za roditelje koji su u tretmanu centara za socijalnu skrb zbog neodgovarajućih roditeljskih postupaka
- 6.) stručno osposobljavati stručne radnike u svim ustanovama za zbrinjavanje djece (dječji domovi, obiteljski domovi...)
- 7.) provoditi plan deinstitutionalizacije
- 8.) osigurati učinkovitiju skrb unutar sustava za djecu koja su žrtve seksualnog zlostavljanja u obitelji
- 9.) unaprijediti zaštitu djece u slučajevima međunarodnog posvojenja
- 10.) osigurati dovoljan broj i vrstu stručnjaka za rad s djecom u ustanovama socijalne skrbi
- 11.) izraditi i provoditi programe višednevnog boravka u prirodi (zimovanje, ljetovanje, proljetovanje) za siromašnu djecu.

9. Teškoće s kojima se štíćenici susreću prilikom napuštanja dječjih domova

9.1. Tranzicija u samostalnu odraslu osobu

Svrha dječjih domova je osposobljavanje djece za samostalan život jer često povratak djeteta u primarnu obitelj nije moguć. Zadaća odgajatelja je identificirati poteškoće s kojima se dijete suočava kako bi pronašli adekvatan pristup i pomoć s ciljem bolje pripreme. Obiteljska pozadina stvara kod štíćenika domova strah i nesigurnost kojega se teško riješiti. Dječji dom bi trebao osigurati takvo ozračje u kojem djeca vjeruju u mogućnost bolje budućnosti. Kriza kod štíćenika nakon odlaska iz domova može nastati upravo zbog nedostatka osjećaja stabilnosti. Prema Sladović-Franz (2017:28) socijalna skrb pretpostavka je razvoja otpornosti jer daje mladim osobama osjećaj stabilnosti unutar koje mogu razviti kvalitetan odnos privrženosti i emocionalne sigurnosti u odnosu s drugim osobama. Prilagođavanje na novu sredinu, nove običaje i pravila u životu izvan doma još je teži zbog nerealnih očekivanja štíćenika. Naviknuti na zaštitu, brigu, ljubav i osigurane osnovne životne potrebe po izlasku trebaju omogućiti sami sebi. Iako je velika želja za samostalnošću, nakon što se suoče s realnim poteškoćama koje nosi odrasli život preplavi ih osjećaj za toplinom dječjih domova.

Prema Sladović Franz (2014:19) mladi koji izlaze iz sustava socijalne skrbi trebaju različitu pripremu i podršku uključujući: mlade koji se vraćaju u svoju obitelj (uz pripremu za nastavak suočavanja s obiteljskim poteškoćama), mlade koji počinju živjeti samostalno uz zapošljavanje, mlade koji počinju živjeti samostalno i nastavljaju obrazovanje.

Odrastanje nosi nove izazove, a za mlade koji izlaze iz alternativnih sustava skrbi ti se izazovi čine još većima. Iz navedenih razloga povećana ranjivost mladih po izlasku smatra se globalnim problemom u kojem mladi imaju malo vremena za prilagodbu (Sladović-Franz, 2017:28). Naime, mnogi od njih dolaze iz problematičnih obitelji u kojima je bilo prisutno zlostavljanje, zanemarivanje ili proživljavanje nekih drugih trauma (Matern & Wright, 2010 prema Burgund Isakov i Hrnčić, 2020:1).

Prema Miroslavljević (2014, 34-25) postoje određene poteškoće prilikom izlaska mladih iz institucija:

- manjak obrazovnih mogućnosti (reintegracija mladih u redovne škole, dvojba zaposlenika i drugih roditelja oko prihvaćanja, mogući problemi u ponašanju i administrativne poteškoće)

- teškoća zapošljavanja (manjak znanja i vještina, nemaju radnog iskustva, nisu im razvijene radne navike, imaju neprimjerene stavove prema radu)
- rješavanje stambenog pitanja
- manjak vještina i obrazovni sustav maloljetnika (stručna sprema kao minimum prilikom zapošljavanja i visoka stopa nezaposlenosti u Republici Hrvatskoj)
- stvaranje institucionalnog identiteta, problemima ovisnosti (zloupotreba droge i alkohola okidač je za kriminalne aktivnosti i vraćanje na stara ponašanja, a usvajanje negativnih stavova, vrijednosti i navika te nerealna očekivanja pojedinaca za život izvan institucije)
- problemima s mentalnim zdravljem, nedostatku podrške i pozitivnih modela ponašanja u zajednici (učestalost ozbiljnih psihičkih bolesti veća je kod populacije koja je živjela u institucijama i nedostatak razvijene socijalne mreže, adekvatne podrške i pozitivnog modela)
- zakonske prepreke koje ograničavaju pristup obrazovanju, materijalnoj pomoći i rješavanju stambenog pitanja.

Burgund Isakov i Hrnčić (2020) navode i ostale probleme s kojima se mladi suočavaju po izlasku iz sustava socijalne skrbi: problemi s mentalnim zdravljem, češće suočavanje s negativnim ishodima, nestabilno stambeno pitanje, stigmatizacija i obrazovne poteškoće.

Štićenici dječjih domova dijele jednake brige sa svim drugim mladim ljudima u procesu sazrijevanja. Razlika je u tome što mladi po izlasku iz doma nemaju potporu roditelja tj. oslonac u slučaju uspjeha i neuspjeha koji ih gura dalje. Zbližavanje s vršnjacima i sklapanje prijateljstava može pozitivno utjecati na povećanje samopoštovanja, smanjenje učinaka zlostavljanja i zanemarivanja te postizanje boljeg školskog uspjeha.

Socijalna tranzicija podrazumijeva prijelazni period i integraciju u novu ili drugačiju socijalnu poziciju, a kao komponenta izostaje u procesu prijelaza mladih u odrasli život (Sladović-Franz, 2017:28). Mladi trebaju okušati slobodu vanjskog svijeta, društvo te stvaranje zajednica i odnosa unutar istoga. Od velike je važnosti podrška socijalnih služba kao i neformalnih socijalnih mreža, ali i obrazovnih ustanova (Sladović-Franz, 2017:29).

Prema Sladović-Franz (2014:24-25) tranzicija u odraslu osobu podrazumijeva primjenu četiri temeljna područja pripreme mladih:

1.) otpornost – sposobnost i snaga za savladavanje rizika, nošenje s njima i oporavak

2.) pozitivan osjećaj identiteta – kvaliteta brige i privrženosti, poznavanje vlastitog porijekla, iskustvom u pogledu načina na koji ih ljudi doživljavaju i reagiraju na njih i način na koji oni vide sebe i životne mogućnosti koje imaju i koje mogu utjecati na njihovu budućnost

3.) emocionalna stabilnost: stabilan smještaj (smještaj djece na istom mjestu bez premještanja kao i na udomitelje, odgajatelje i okruženje koji su sigurni), stabilnost odnosa (djeca postaju članovi socijalne mreže i uspostavljanje obiteljske mreže), stabilnost obrazovanja, stabilnost zdravstvene njege (zdravstveni stručnjaci i usluge koji kontinuirano prate individualne, fizičke i psihičke potrebe djece i mladih), stabilnost zajednice (ostanak u poznatom susjedstvu i aktivnostima koje se događaju u toj zajednici) i stabilnost osobnog identiteta (jasno razumijevanje vlastitog identiteta, kako se uklapaju u svoje šire obitelji i ostale društvene skupine, osjećaj samopoštovanja i samoučinkovitosti)

4.) praktične vježbe i znanja.

Prema mladima nakon izlaska iz skrbi treba ostati otvorena mogućnost podrške jer određeni životni događaji kao što je zaposlenje, osnivanje vlastite obitelji, upis na fakultet ili završetak fakulteta ne znače nužno formiranje odrasle samostalne osobe (Sladović-Franz, 2014:23). Model osigurane pomoći ne znači pristanak mladih osoba na istu, razlozi za to su: odbijanje pomoći po izlasku iz skrbi, nemaju odnos sa socijalnim radnicima, loša iskustva tijekom skrbi, želja za završetkom i prekidom svih veza s javnom skrbi i normalizaciji životnih okolnosti (Sladović-Franz, 2014:24). Prema Mirosavljević (2014:33) osnovni je cilj posttretmanske zaštite mladih osoba optimalna integracija u zajednici u kojoj žive, preuzimanje odgovornosti za vlastiti život, uspješno zadovoljavanje vlastitih potreba ne ugrožavajući, pritom, zadovoljavanje potreba drugih ljudi. Uključenost mladih u zajednicu odredit će uspješnost posttretmanske zaštite u navedenim područjima. Posttretman je potrebno individualizirati prema potrebi svake mlade osobe vodeći se sljedećim kriterijima pri procjeni (Mirosavljević, 2014:39):

- Iz koje ustanove dolazi i zašto je mlada osoba tamo?
- Koliko je vremena tretman trajao?
- Je li tretman završen sukladno planu ili je ranije prekinut?
- Kamo se mlada osoba vraća?
- Koje su zakonske mogućnosti?
- Kakva je obrazovna/profesionalna razina i status mlade osobe?
- Kakva je razina usvojenosti socijalnih i komunikacijskih vještina maloljetnika/ice?

- Kakva je prognoza recidivizma¹¹ (treba li mu pomoć i/ili kontrola)?
- Koje su realne mogućnosti za korištenje pojedinih servisa/usluga koje su potrebne maloljetniku/icu?

9.2. Prilagodba na nove životne uvjete

Mladost prije izlaska iz skrbi prethodi ispunjavanje određenih preduvjeta: riješeno stambeno pitanje, završeno školovanje, izvori prihoda, socijalna mreža (obitelji, vršnjaka, stručnjaci iz skrbi), spremnost na izlazak i jake strane, prednosti, resursi. Ključne kompetencije su skup znanja, vještina, vrijednosti/stavova koje su mladima potrebne da bi ostvarili suživot u lokalnoj zajednici (Kusturin, S., Maglica, T., Makvić, K. et.al., 2014:6).

Slika 2.: Ključne kompetencije za osamostaljivanje mladih u institucijama (izvor: OkvirKo, Katalog Kompetencija Kako, 2014:13)

1.) Zapošljavanje - zapošljavanju prethodi obrazovanje kojim pojedinac povećava mogućnosti za bolje plaćene poslove. Osim financijske sigurnosti, posao pozitivno djeluje na čovjekovo mentalno zdravlje jer mu daje svakodnevnu obavezu i okupaciju. Važno je aktivno tražiti posao tj. osobno se predstaviti poslodavcu s razlozima prijave za posao direktno poslodavcu.

Odgajatelji se u domu trude razviti kod korisnika (Kusturin, S. i sur., 2014: 17-18): razvijanje radnih navika, komunikativnost, snalažljivost, točnost, iskrenost, marljivost, skromnost i borbenost.

2.) Financije - plan troškova i postavljanje prioriteta pomaže u raspodjeli mjesečnih prihoda za životne potrebe. Mladi trebaju naučiti kontrolu u trošenju i prevagnuti na jednu stranu u izboru između dva dobra ako za oba nemamo dovoljno novčanih sredstava. Korisnici doma su o financijama naučili (Kusturin, S. i sur., 2014:29): organizaciju potrošnje, plansko trošenje, lukavost, opreznost i škrtost te štedljivost.

3.) Stanovanje - dobre strane koje se razvijaju tijekom života u domu za samostalno stanovanje (Kusturin, S. i sur., 2014:39):

- prilagođavanje i suradnja tijekom odrastanja u domu ili udomiteljskoj obitelji gdje su mladi „prisiljeni“ na suživot s drugima, dok obostrana uključenost olakšava suživot s cimerima
- dobra komunikacija podrazumijeva mogućnost dogovora
- preuređivanje prostora koje omogućuje kreativno izražavanje i osvježavanje stare prostorije
- dobrosusjedski odnosi temeljeni na dijeljenju zajedničkih prostorija.

4.) Obrazovanje - vještine razvijene u domu: redovito učenje i vještina planiranja, samostalnost u radu i odgovornost, snalažljivost, samopouzdanje, upornost, traženje pomoći i poslušnost, vještine učenja i informiranost (Kusturin, S. i sur., 2014:49-51).

5.) Zdravlje – korisnici su naučili: osobnu higijenu, samostalniji su od ostalih vršnjaka na temu odlaska kod doktora i ostalih stručnjaka, razgovaranje o kućnoj apoteci, zdrava prehrana (discipliniranost i pristojno jedenje), tjelovježba i održavanje čistoće prostora u kojem žive (Kusturin, S. i sur., 2014: 58-60).

6.) Praktične vještine – neke od praktičnih vještina koje mladi smatraju poželjnima su: korištenje kompjutera, kuhanje, čišćenje, usisavanje, obrađivanje vrta, košnja trave, vađenje dokumenata, plaćanje režija, komunikacija, raspoređivanje novaca itd. (Kusturin, S. i sur., 2014:68).

7.) Socijalna mreža i sustav podrške – mogu biti osobe (prijatelji, poznanici, obitelj) i/ili ustanove (Domovi zdravlja, Centri za socijalnu skrb itd.). Djeca i mladi u domovima stvore

veliki krug poznanstva, a ujedno tu su i udruge s raznim stručnjacima za rješavanje problema (Kusturin, S. i sur., 2014: 78-79).

8.) Slobodno vrijeme i uključenost u zajednicu: organiziranje slobodnog vremena, vještine dogovora, slaganja, maštovitosti, rješavanje konfliktnih situacija i dogovaranja (Kusturin, S. i sur., 2014:88).

9.) Osobni razvoj: borbenost (bitna je kako bi došli do zacrtanih ciljeva), snalažljivost, izdržljivost (odrastanje bez roditelja čini mlade odrasle u domovima izdržljivijim osobama kasnije kroz život) (Kusturin, S. i sur., 2014:97).

10.) Ostalo (Kusturin, S. i sur., 2014:97).

Steinov koncept razlikovanja mladih koji izlaze iz skrbi dijeli mlade na tri skupine ovisno o načinu snalaženja (Sladović-Franz, 2017:29):

1.) oni koji uspješno izlaze iz skrbi i nastavljaju dalje sa svojim životom – lakši put prema izgradnji odrasle osobe donio je odnos sigurne privrženosti s nekom osobom, prihvaćanje prošlosti obiteljske situacije i odnosa koji su iz nje nastali te sposobnost odvajanja od njih u cilju postizanja uspjeha u budućnosti (škola, posao, ljubavni odnosi...)

2.) oni koji imaju teškoćama, ali opstaju – poteškoće s kojima se susreću po izlasku iz skrbi proizlaze iz višestrukih nestabilnosti koje su iskusili tijekom boravka uslijed promjene mjesta stanovanja, prekidom odnosa s bliskim osobama čime se prekida i privrženost. Raniji izlazak iz skrbi popraćen je nespremnošću i nedostatkom kompetencija

3.) oni koji se nastavljaju boriti dalje – kombinacija različitih poteškoća (školskih, socijalnih, emocionalnih i dr.) uzrokovana je teškim životnim situacijama koje nisu riješene boravkom u skrbi.

Uspješan povratak u zajednicu istraživali su Altschuler i Armstrong 2001. (Miroslavljević 2014:32) i identificirali su sedam čimbenika: obiteljske prilike, utjecaj vršnjaka na mentalno i fizičko zdravlje, odnos prema psihoaktivnim sredstvima, obrazovni status, zaposlenje, interesi u slobodno vrijeme i školovanje.

Sjevernoirski Zakon o djeci koja napuštaju skrb iz 2002. godine implementirao je u svoju politiku glavne ciljeve 2005. godine (Coyle i Pinkerton, 2012:298):

- osiguranje da mladi ne napuštaju skrb sve do trenutka kada su sposobni za to
- poboljšanje procjene, pripreme i planiranja napuštanja socijalne skrbi

- pružanje bolje potpore uključujući i financijsku
- Zakonodavstvo obavezuje održavati kontakt s mladima koji napuštaju skrb te procjenjivati i zadovoljavati njihove potrebe za skrbi i podrškom.

Djeci kojoj nije pružena pomoć u razvoju kroz udomiteljsku ili socijalnu skrb uskraćeno im je uspješno i zdravo razvijanje u odraslu osobu. Osjećaj bespomoćnosti uslijed životnih okolnosti povećava se ako se osjećaju „isključenima iz vlastitog života“. Važno je djecu uključiti u proces donošenja odluka kako bi osjetili kontrolu. Studija Höjer i Sjöblom iz 2010. godine ispitala je doživljaj mladih ljudi koji izlaza iz sustava socijalne skrbi u Švedskoj i donijeli su sljedeće zaključke (Torren i Vornanenb, 2014:137):

- ne postoji dovoljan naglasak na ostvarivanju sigurnih, stabilnih i povjerljivih odnosa s bliskim osobama
- postoji velika izloženost riziku od postajanja „nevidljivosti“ u sustavu socijalne skrbi
- zaostali razvoj usluga pri napuštanju skrbi zbog čega mladi nisu motivirani tražiti podršku i pomoć kada napuštaju socijalnu skrb.

Nevidljivost je povezana s kulturnim imperijalizmom koji uključuje univerzalizaciju iskustva i kulturu dominantne skupine, te njezino uspostavljanje kao norme (Young, prema Bruskas, 2008:74). Povezan je s djecom odraslom u domovima jer druge skupine naspram dominantne postaju nevidljive. Mladi se često ne mogu identificirati s nekom društvenom skupinom zbog čega isključenost iz biološke obitelji prati isključenost iz društva u kojem su percipirani kao „djeca bez roditelja“. Mladi koji se osjećaju izgubljeno prihvaćajući pripisani društveni identitet kao osobni odustaju od daljnje izgradnje sebe u drugom pravcu. Drugi problem kulturnog imperijalizma je osjećaj neugode i srama jer je njihova obiteljska pozadina prikazana abnormalnom i devijantnom.

Prema Bruskasu djecu je potrebno tijekom boravka u domu educirati o udomiteljstvu i odnosu prema njemu čim se djeca počnu pitati o razlozima zbog kojih se nalaze u domu (Bruskas 2008:75). Razvijanje zdravog odnosa stvara osjećaj sigurnosti kroz osoblje u domu koje im postaju osobe od povjerenja.

10. Studija slučaja na primjeru Dječjeg doma Maestral

10.1. Pregled dosadašnjih istraživanja

Prema Koller-Trbović i Miroslavljević (2005:99) posttretman

podrazumijeva aktivnosti pomaganja i prihvata mlade osobe nakon tretmana s ciljem razrješavanja specifičnih životnih situacija i okolnosti koje se javljaju pri osamostaljivanju ili ponovnom uključivanju u staru životnu sredinu.

Na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu proveden je strukturirani intervju s ciljem provjere posttremanske prakse u Hrvatskoj, a u sklopu kolegija Posttremanska zaštita 2004. godine. Stručnjaci su prema pitanjima iz upitnika odgovorili na sljedeće kategorije pitanja i zaključili (Koller-Trbović i Miroslavljević, 2005:104-106):

- *Kriteriji CZSS za uključivanje mladih u posttremansku zaštitu: zakonski kriteriji su nejasni, odnosno praksa provođenja posttremana različita je od centra do centra. Treba istaknuti orijentaciju prema posttremanu kao ponudi s ciljem individualizacije posttremanskih potreba korisnika.*
- *Obilježja korisnika posttremanske zaštite: moguće konstatirati da su razlike među centrima u broju korisnika posttremana vrlo velike, a razloge za to moguće je tražiti, s jedne strane, u kriterijima za upućivanje u instituciju i broju upućenih u instituciju na određenom području, a s druge strane, u praksi provođenja posttremana na pojedinom području. U odnosu na neka obilježja korisnika pokazalo se daje najčešće riječ o muškim mladim osobama koje su završile tretman u instituciji i vraćaju se u svoje obitelji.*
- *Obilježja posttremana: trajanje posttremana određuje se individualno, intenzitet susreta s mladom osobom najčešće je 1-2 puta mjesečno, a ako je riječ o odgojnoj mjeri pojačana briga i nadzor kao posttremanskoj vrsti skrbi, tada i češće; u nekim centrima mladi se prate do 21. godine, ne duže.*
- *Konkretni aktivnosti/sadržaji u posttremanu: razlikujemo dvije skupine posttremanskih sadržaja materijalna pomoć, najčešće jednokratna i savjetovanje. Specifične aktivnosti: upućivanje na prava korisnika i sređivanje dokumenata, savjeti vezani za zdravstvenu zaštitu, savjetovanje vezano uz zapošljavanje, rješavanje odnosa s roditeljima, rad na sebi, ohrabrivanje, izgrađivanje potrebnih vještina, povezivanje s nevladinim udrugama, savjetovaništima i sl.*
- *Važne institucije/službe/partneri u posttremanu: Zavod za zapošljavanje, Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje, Centar za prevenciju ovisnosti, psihijatrijske bolnice, ustanove odgoja i obrazovanja, Učilište, Prenocišta (Grgur Ninski i Heinzlova, Dom za odgoj djece i mladeži Dugave, policija, sud, klubovi liječenih*

alkoholičara (formalne institucije). Nevladine udruge su: Terra (prevencija i tretman ovisnosti), Caritas, humanitarne organizacije – Crveni križ, komune.

- *Što korisnici najviše očekuju, žele i traže od posttretmana: materijalnu pomoć (novčani oblik pomoći), pomoć pri zapošljavanju, nastavak obrazovanja, pomoć u pitanjima pravne prirode, tehničke informacije, informacije o osobnim pravima, poboljšanje obiteljskih prilika, zdravstvenu zaštitu, informacije o putovanjima u inozemstvo, savjetovanje, usmjeravanje.*
- *Što centar konkretno radi s obitelji maloljetnika: za vrijeme dok je dijete / maloljetnik u tretmanu institucije, centar provodi: savjetovanje, informiranje, pomoć, pripremanje za povratak maloljetnika, rad na odnosima i komunikaciji, školu za roditelje, nadzor nad izvršenjem roditeljskog prava, prijetnje kaznom, uključivanje u obiteljska savjetovaništa, posjete maloljetnika kući i obrnuto, izrada plana za povratak maloljetnika i sl. (češće je riječ o nematerijalnim oblicima pomoći, tj. savjetovanju). Tijekom posttretmana centar provodi: savjetovanje, grupni rad s roditeljima / maloljetnicima pri centru koji su se vratili iz institucije. Suradnja ovisi o spremnosti obitelji, nadgleda se funkcioniranje obitelji po povratku maloljetnika i radi se na poboljšanju komunikacije s obitelji.*
- *Kriteriji uspješne socijalne integracije i uloga posttremanske zaštite u tome: recidivizam, zatim pozitivan razvoj osobe, zaposlenost, poboljšanje odnosa u obitelji, nekriminalno ponašanje, samostalno uzdržavanje, odsustvo poremećaja u ponašanju zbog kojih bi centar trebao intervenirati.*
- *Stavovi stručnjaka i njihovi prijedlozi za posttretman: ne postoji suglasnost između obaveze ili ponude posttretmana, nužno se treba doraditi mreža intervencija i institucija za potrebe posttremana, posttretman treba nuditi konkretnu pomoć, ne postoji suglasnost u odabiru mjesta odvijanja posttremanske skrbi (CZSS ili posebna institucija), obitelj treba biti uključena u posttretman, rad na dobrovoljnom uključivanju korisnika u posttretman, posttretman bi bio efikasniji s ranijim uključivanjem mladih, tretman i posttretman trebaju biti jednako kvalitetni, nužno bi trebalo provoditi evaluacijska istraživanja, nužna je bolja suradnja među različitim službama i institucijama, koje sudjeluju u ovom procesu.*

Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku u statistički izvješćima 2009.-2018. godine nudi pregled broja osoba kojima je pružen posttremanski prihvat i pomoć.

	maloljetnici	mlađi punoljetnici	Ukupno
2009.	87	124	211
2010.	47	69	116
2011.	38	76	114
2012.	68	86	154
2013.	42	83	125
2014.	19	53	72
2015.	37	68	105
2016.	25	81	106
2017.	40	62	102
2018.	44	63	107

Tablica 2.: Broj osoba kojima je pružen posttremanski prihvat i pomoć (izvor: <https://www.most.hr/Djeca%20i%20mlade%C5%BE%20s%20problemima%20u%20pona%C5%A1anju%20E2%80%93%20DESETLJE%C4%86E%20IZA%20NAS-efc7892b0.pdf>, datum posjeta stranici: 26.5.2022.)

Na okruglom stolu „Unaprjeđenje politika socijalnog stanovanja za mlade iz alternativne skrbi“ razgovaralo se o poboljšanju stambenog pitanja mladih po izlasku iz socijalne skrbi i doneseni su sljedeći zaključci (2015:3):

- 1.) žurno donijeti Strategiju socijalnog stanovanja kao i provedbene instrumente koji će omogućiti njenu učinkovitu implementaciju.*
- 2.) donijeti novi zakonski okvir kojim bi se jasnije odredile obveze centralne države, ali i jedinica područne i lokalne samouprave (županija, gradova i općina) u području socijalnog stanovanja, ali i osigurati mogućnost transfera sredstava s državne razine na niže razine vlasti u slučajevima kada jedinice lokalne samouprave ne raspolažu dostatnim sredstvima.*
- 3.) Problem stanovanja nakon izlaska iz alternativne skrbi mora biti dio individualnog plana skrbi, odnosno plana izlaska iz skrbi koji bi svako dijete i mlada osoba smještena u domu ili udomiteljskoj obitelji morala imati; niti jednoj mladoj osobi ne smije biti prekinut smještaj u alternativnoj skrbi, a da u prethodnom periodu kroz individualni plan izlaska iz skrbi u timskom radu nadležnog socijalnog radnika/ce, odgajatelja ili udomitelja te drugih relevantnih sudionika nije predviđeno gdje će ona živjeti nakon izlaska, a u dogovoru i uz suglasnost mlade osobe.*

4.) U stambenom zbrinjavanju mladih nakon izlaska iz alternativne skrbi u periodima krize važno je osigurati i krizni smještaj (najčešće nakon gubitka posla) izbjegavajući dodatnu stigmatizaciju smještajem u prenoćištima/prihvatilištima za beskućnike. Pritom je vrlo važno u planiranju i izradi politika socijalnog stanovanja izbjeći segregaciju skupina u riziku od socijalne isključenosti, tj. njihovu „getoizaciju“ u naseljima za socijalno ugrožene koja su izdvojena iz lokalnih zajednica.

5.) Potrebno je da nadležno ministarstvo definira i donese program stambenog zbrinjavanja mladih iz alternativne skrbi s težištem na konceptu socijalne inovacije koji bi se provodio uz podršku relevantnih dionika: jedinica područne i lokalne samouprave, organizacija civilnog društva, transformiranih domova za djecu i odgojnih domova, tvrtki i građana.

6.) Pored mladih koji su netom izašli iz doma ili udomiteljske obitelji te onih koji su nezaposleni i bez prihoda, i mladima iz alternativne skrbi koji su zaposleni na nesigurnim i slabo plaćenim poslovima potrebno je omogućiti socijalno stanovanje uz cjenovno prihvatljive najamnine.

Istraživanje studenata iz alternativne skrbi o Izazovima studiranja mladih odraslih u alternativnoj skrbi uključilo je 23 mladih i obuhvatilo sljedeća tematska područja (Sladović Franz, Branica, Urbanac, 2017:487-497): motivi upisa na fakultet, obilježja studiranja mladih odraslih u javnoj skrbi, percepcija sebe i drugih vršnjaka, čimbenici koji olakšavaju studiranje mladih odraslih u javnoj skrbi i socijalna mreža studenata iz skrbi.

10.2. Metodološki okvir istraživanja

Istraživanje je provedeno studijom slučaja u kojoj su korištene metodama proučavanja dostupne dokumentacije i dubinskog intervjua. Predmet istraživanja je sustav usluga koje su dostupne punoljetnim osobama u sklopu organiziranog smještaja Dječjeg doma Maestral do navršene 21 godine života.

Cilj studije slučaja je sustavni i objektivni prikaz iskustava korisnika usluga Dječjeg doma Maestral s fokusom na načine na koji ih iskustvo postinstitucionalne skrbi pripremi za izlazak iz sustava i samostalni život. Na temelju dokumentacije o aktivnostima i programima rada s korisnicima prikazane su pogodnosti i nepogodnosti u procesu osamostaljenja. Dubinskim

intervjuom s voditeljicom Odjela skrbi o djeci od 7 do 21 godinu u Dječjem domu Maestral postignuto je bolje razumijevanje pozadinskog konteksta i okolnosti slučaja.

Istraživačka pitanja su:

- Koji su razlozi pokretanja programa postinstitucionalne skrbi?
- Na kojim se područjima radi s mladima i koje se aktivnosti provode u programu postinstitucionalne skrbi?
- Koje su prednosti, a koji nedostaci produženog boravka mladih u skrbi?

Kvalitativna metodologija korištena u ovom istraživanju proučava subjekte u svom povijesnom i socijalnom kontekstu s ciljem razumijevanja i interpretiranja smisla ili značenja osnovne radnje, doživljaja i svakodnevnog iskustva (Miočić, 2018:177-178 prema Halami, 2005.)

Prema Miočić (2018:179) studija slučaja podrazumijeva dubinski i holistički pristup istraživanju specifičnog i ograničenog društvenog fenomena (slučaja), pri čemu se koriste različite metode i izvori podataka kako bi se slučaj temeljito opisao i razumio. Kao i svaka metoda, studija slučaja ima prednosti i nedostatke. Prednosti studije slučaja su dobiveni rezultati u kratkom vremenu jer obuhvaća cjelinu predmeta ili jediničnog sustava i detaljni opisi predmeta i činjenica o predmetu u cjelini. Nedostaci su što velika varijabilnost slučaja ostavlja sumnju u pouzdanost rezultata, subjektivnost istraživača kao i veliko iskustvo istraživača u određivanju i izvođenju istraživanja (Biličić, 2005:226).

10.3. Zakonodavni okvir Dječjeg doma Maestral

Dječji dom Maestral ustanova je socijalne skrbi koja skrbi o djeci i mlađim punoljetnim osobama bez roditelja ili odgovarajuće roditeljske skrbi, trudnicama ili roditelju s djecom do godine dana, biološkim, udomiteljskim i posvojiteljskim obiteljima, djeca bez pratnje, stranim državljanima i djeci i mladima nakon izlaska iz skrbi, a djeluje na 13 lokacija: Split, Solin, Klis, Imotski, Žrnovnica i Podstrana. Ustanova je u nadležnosti Ministarstva rada, mirovinskog sustava i socijalne politike¹².

Ustroj rada doma određen je zakonodavnim okvirom Republike Hrvatske i uključuje sljedeće

¹² Web stranica dječjeg doma Maestral, <https://ddmaestral.hr/opcenito/> (datum posjeta stranici 8.5.2022.)

zakone¹³:

- Zakon o udomiteljstvu
- Zakon o socijalnoj skrbi
- Zakon o radu
- Obiteljski zakon
- Zakon o volonterstvu
- Zakon o ustanovama
- Zakon o zaštiti osobnih podataka
- Zakon o javnoj nabavi
- Zakon o pravu na pristup informacijama
- Opća uredba o zaštiti podataka
- Zakon o provedi opće uredbe o zaštiti podataka
- Pravilnik o standardima kvalitete socijalnih usluga
- Pravilnik o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga
- Pravilnik o razini, odgovarajućem znanju, uvjetima i načinu napredovanja stručnih radnika u djelatnosti socijalne skrbi
- Protokol o pristupu i korištenju informacijskih usluga
- Preporuka Odbora ministara državama članicama o smjernicama za poštivanje, zaštitu i ostvarivanje prava djeteta u digitalnom okruženju
- Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima
- Pravilnik o postupanju i kriterijima ocjenjivanja rada i unaprjeđenja stručnih radnika ustanove socijalne skrbi.

Statut Dječjeg doma Maestral donesen je u lipnju 2021. godine i potvrđen rujnu iste godine, određuje koje socijalne usluge dom pruža djeci i mlađim punoljetnim osobama bez roditelja ili odgovarajuće roditeljske skrbi u dobi od 0 do 21 godinu (čl.10):

1.) smještaj trudnici ili roditelju s djetetom do godine dana njegova života ako roditelj nema stan, smještaj trudnici ili roditelju s djetetom do godine dana njegova života ako roditelj nema osiguran smještaj ili zbog poremećenih odnosa u obitelji ne može ostati s djecom u vlastitoj obitelji (čl.11)

¹³ Web stranica dječjeg doma Maestral, <https://ddmaestral.hr/dokumenti/> (datum posjeta stranici 8.5.2022.)

- 2.) usluga poludnevnog boravka: pruža se korisnicima u dobi 0 - 21 godinu (čl. 12)
- 3.) usluga cjelodnevnog boravka: pruža se korisnicima u dobi 0 – 21 godinu (čl. 12)
- 4.) usluga organiziranog stanovanja uz povremenu podršku: pruža se djeci i mladima u dobi 16-21 godinu (čl. 13)
- 5.) usluga organiziranog stanovanja uz sveobuhvatnu podršku: pruža se djeci i mladima u dobi 0-21 godinu (čl. 13)
- 6.) usluga savjetovanja i pomaganja djeci smještenoj u udomiteljskim obiteljima obuhvaća: sve oblike stručne pomoći pri prevladavanju obiteljskih poteškoća i poteškoća roditelja u odgoju i skrbi za djecu , te osposobljavanje obitelji za funkcioniranje u svakodnevnom životu (čl. 14).

U sjedištu doma ustrojena su četiri odjela (Statut dječjeg doma, čl. 35): Odjel o skrbi o djeci od 0 do 7 godina i trudnica/majka s djetetom, Odjel skrbi o djeci od 7 do 21 godine, Odjel organiziranog stanovanja i Odjel računovodstveno administrativnih poslova.

10.4. Pomoć mladima nakon punoljetnosti i izlaska iz skrbi

Vijeće Europe u publikaciji „Djeca i mladi u alternativnoj skrbi – Upoznaj svoja prava!“ definira izlazak iz skrbi kao proces koji mladima pomaže da bez većih potreba prijeđu iz sustava socijalne skrbi u samostalan život uz uključene usluge: savjetovanja, poduku iz životnih vještina za samostalan život nakon izlaska iz skrbi, mogućnosti u zajednici, oslobođenje od troškova studija i različite oblike financijske pomoći (2011:39).

Jedna od aktivnosti u procesu pripreme za izlazak iz skrbi je kreiranje plana za poslije uz pomoć stručnog osoblja. Plan uključuje sljedeće stavke s popratnim pitanjima koja mogu pomoći u razradi (Vijeće Europe, 2011:34):

- 1.) obrazovne ciljeve (kakve mi se mogućnosti nude ako želim nastaviti školovanje ili stručnu poduku?)
- 2.) ciljeve za zaposlenje (koje su mi vrste usluga dostupne kao pomoć u nalaženju zaposlenja? Gdje mogu naučiti nove vještine i bolje se pripremiti za buduće zaposlenje?)

- 3.) potrebe vezane za tjelesno i duševno zdravlje (gdje mogu doći do informacija o zdravstvenoj zaštiti (uključujući spolni odgoj) i saznati koje su mi zdravstvene usluge dostupne?)
- 4.) potrebe za prijevozom (postoji li u lokalnoj zajednici centar za mlade ili neko mjesto gdje mladi mogu potražiti željene informacije?)
- 5.) stambeni plan sa zamjenskim rješenjem u slučaju da prva opcija ne uspije (kakve su mi mogućnosti da pronađem stambeni prostor po pristupačnoj cijeni?)
- 6.) upute za izradu i korištenje budžeta (koga mogu nazvati ako me nešto zanima ili trebam pomoć?)
- 7.) osobne isprave, uključujući osobnu iskaznicu s fotografijom te prijepis ocjena iz škole.

Usluga organiziranog stanovanja (uključujući povremenu i sveobuhvatnu podršku) u Dječjem domu Maestral namijenjena je mladima do navršene 21 godine.

Razlozi pokretanja programa postinstitucionalne skrbi su (Jaman A., 2010:1):

- nepripremljenost mladih za snalaženje u svakodnevnom životu nakon tretmana u instituciji ili udomiteljskoj obitelji gdje se u potpunosti skrbrilo za njih
- nesnalaženje mladih nakon gubljenja stečenih prava tj. nedostatak informacija o mogućoj pomoći
- osjećaj samoće, nelagode, napuštenosti kod mladih i osjećaj da nemaju na koga računati nakon što su godinama živjeli okruženi velikim brojem ljudi, strah od prepuštenosti samih sebi
- teškoće u pronalaženju i zadržavanju posla
- nesnalaženje u upravljanju financijama
- nedostatak vještina za kvalitetno organiziranje vremena
- nerazvijenost kulinarskih vještina i/ili prehrambenih navika, vještina nabave i pripreme hrane
- nepripremljenost na samostalnu zdravstvenu skrb
- opasnost od uključivanja u loše društvo i neprihvatljiva ponašanja
- vraćanje mladih u biološke obitelji ili samostalni život u podstanarstvu za kojeg su nepripremljeni i nesvjesni ograničenja koje nosi sa sobom
- nedostatak u uslugama stanovanja koje bi zadovoljavale potrebe mladih po izlasku iz skrbi

- potrebe ove skupine mladih koji izlaze iz sustava socijalne skrbi prepoznale su mnoge vladine i nevladine organizacije i institucije.

Glavni cilj produžene podrške mladima koji su boravili u instituciji (dom za djecu, udomiteljska obitelj, dom za odgoj ili neki drugi oblik skrbi) je uspješnija integracija u društvo, prevladavanje svih poteškoća za koje su nepripremljeni u samostalnom životu i veći standard kvalitete vlastitog života i života njihovih obitelji (Jaman A., 2010:2).

10.5. Aktivnosti i područja rada s mladima

Aktivnosti i područja rada s mladima u postinstitucionalnom obliku skrbi uključuju (Jaman A., 2010:3-7):

1.) Radionice životnih vještina - radionice, fokus grupe, tribine, okrugli stolovi,... s temama:

- *Moja prošlost (prihvatanje; kome, kada i koliko ispričati o svom životu u domu,...)*
- *Postavljanje ciljeva u životu (kratkoročni i dugoročni ciljevi, osobni i profesionalni, kako ih postići, radim li sve što mogu da ih ostvarim)*
- *Socijalne vještine (zaštita vlastitih i poštivanje tuđih prava, slušanje, tolerancija, pregovaranje, komuniciranje, traženje pomoći, zauzimanje za sebe, bon-ton, učenje govora upućenog samome sebi s ciljem umanjivanja stresa, samokontrola, upravljanje ljutnjom, empatija, timski rad, solidarnost, nošenje s vlastitim emocijama)*
- *Mentalno i fizičko zdravlje, ovisnosti*
- *Stambeno pitanje*
- *Upravljanje financijama*
- *Obiteljski i drugi odnosi*
- *Ljubavne veze*
- *Dajem li sve od sebe da moja djece ne dožive moju sudbinu?*
- *Moralne vrijednosti*
- *Organizacija slobodnog vremena*
- *Kulinarske vještine*
- *Bullying, mobbing, nasilje u vezama, nasilje u obitelji*

- *Trgovanje ljudima – trafficking.*

2.) *Pomoć mladima u edukaciji: završavanje započetog školovanja i nastavljjanje školovanja (pomoć pri učenju, pisanju i prijavi maturalnih radnji, upisi na fakultete, formalno i neformalno obrazovanje, prekvalifikacija, tečajevi,...), pronalaženje i pružanje informacija o mogućnostima stjecanja zanimanja, upućivanje na cjeloživotno učenje i traženje stipendija*

3.) *Savjetodavni rad: individualni, grupni i obiteljski*

4.) *Vršnjačka pomoć - organiziranje susreta mladih koji su pred izlazak iz institucije i onih koji su izašli s ciljem međusobnog pomaganja, pomoći i razmjene informacija*

5.) *Financijska pitanja: kako rasporediti novac na raspolaganju/budžet, plaćanje računa (režije, korištenje gotove i ručno pisane uplatnice, plaćanje naknade, gdje se mogu platiti računi, internet bankarstvo...), kupnja automobila, stana itd., podizanje kredita, pomoć i usmjeravanje kod upravljanja novcem životnog osiguranja, stambene štednje i sl., porezna kartica, porezna prijava*

6.) *Izrada osobnih dokumenata*

- *Informiranje i pomoć pri izradi sljedećih dokumenata: osobna iskaznica, putovnica, domovnica, rodni list, bankovna kartica*
- *Prijava u sustav e-građanin i korištenje mogućnosti*
- *Prijava boravišta, prebivališta*
- *Promjena adrese na dokumentima*

7.) *Posao*

- *Pisanje molbe i životopisa za posao*
- *Ponašanje za vrijeme intervjua za posao*
- *Pomoć u traženju i zadržavanju posla (tražene karakteristike: pouzdanost, odgovornost, komunikativnost, ljubaznost, fleksibilnost, želja i volja za učenjem drugih i od drugih, kolegijalnost, spremnost na timski rad, poštivanje kodeksa poslovne etike...)*
- *Suradnja s tvrtkama u lokalnoj zajednici i šire, osmišljavanje rješenja*
- *Ugovor o radu (kada ga treba dobiti, što treba sadržavati, što znači „na određeno/neodređeno vrijeme“...)*
- *Što je to honorarni posao?*

- *Otkaz (uvjeti davanja otkaza, što učiniti nakon toga,...)*
- *Prijava na Hrvatski zavod za zapošljavanje (u roku od 90 dana nakon završetka školovanja i 30 dana nakon prestanka radnog odnosa)*

8.) *Smještaj: savjetovati mlade o načinima traženja smještaja i onome na što trebaju obratiti pozornost (renta, polog, režije, prometna povezanost, grijanje,...) i pomagati mladim ljudima pri pronalaženju smještaja (pretraživanje weba, osobni kontakti,...)*

9.) *Patronažna služba: pomoć u organiziranju životnog prostora, savjetodavni rad u okruženju u kojemu živi mlada osoba/obitelj – stan, kuća i nadzor u obitelji (suradnja s CZSS i njegovim podružnicama)*

10.) *Tjelesno i duševno zdravlje (održavanje i unapređenje zdravstvenog stanja):*

- *Savjetovanje - Gdje mogu doći do informacija o zdravstvenoj zaštiti (uključujući spolni odgoj) i saznati koje su im zdravstvene usluge dostupne?*
- *Informiranje i pomoć pri izradi sljedećih dokumenata: zdravstvena iskaznica, iskaznica dopunskog zdravstvenog osiguranja, zeleni karton za inozemstvo*
- *Kako izabrati i promijeniti liječnika obiteljske medicine, stomatologa, ginekologa*
- *Zdrava prehrana (izbor hrane, način pripreme)*

11.) *Uključivanje u život lokalne zajednice:*

- *Prikupljanje informacija, brošura, letaka... o događanjima*
- *Pomoć u uspostavljanju i održavanju kontakata sa srodnicima*
- *Pomoć pri razvijanju socijalne mreže mladih izvan institucije*
- *Upoznavanje s pravima iz socijalne skrbi (stalna, privremena i jednokratna novčana pomoć, doplatak za pomoć i njegu, pomoć za opremu djeteta samohranom I nezaposlenom roditelju, smještaj samohrane nezaposlene majke, novčana pomoć za ogrjev, odjeću, obuću, plaćanje stanarine...)*
- *Pomoć u traženju i ostvarivanju besplatne pravne pomoći - temeljem članka 21 Zakona o odvjetništvu i glave III Kodeksa odvjetničke etike, Hrvatska odvjetnička komora osigurava besplatnu pravnu pomoć socijalno ugroženim osobama u pravnim stvarima u kojima te osobe ostvaruju prava koja su u svezi s njihovim položajem*

12.) *Suradnja sa: Ministarstvom za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, CZSS i njihovim podružnicama, školama, fakultetima, gradovima i općinama, Zavodima za zapošljavanje (Popis zavoda za zapošljavanje), Pučkim pravobraniteljem i Pravobraniteljem za djecu.*

13.) *Edukacija djelatnika:*

- *terapije (Realitetna terapija - savjetovanja kojim ljudima pomažemo uspostaviti kvalitetnije odnose, te otkriti djelotvornije načine upravljanja vlastitim životom i rješavanja teškoća; Osnove Gestalt psihoterapije - povećanje profesionalne i osobne kompetentnosti kroz osobno iskustvo i rast, primjena u individualnom radu, radu s grupama, parovima i obiteljima; Trening savjetodavnog razgovora - unapređenje kompetencija za savjetodavni razgovor s mladima i rana detekcija rizičnih ponašanja radi prevencije nepoželjnih pojava i vođenje ka zdravom razvoju)*
- *Promocija zdravlja i prevencija ovisnosti (zloupotreba sredstava ovisnosti, socio-emocionalni razvoj djece i mladih, zdravstvena psihologija, životni stilovi mladih, razvoj ovisnosti, rana detekcija i tretman, preventivne strategije, programi utemeljeni na dokazima i znanosti, studije isplativosti)*
- *Krizne intervencije (stručni postupci u kriznim intervencijama)*
- *Obiteljske konstelacije (problemi partnerstva, roditeljstva, braka, bolesti, nesreća, depresija, samoubojstva, ... kao posljedica nesvjesnih odluka i zapletaja u obitelji)*
- *Druge korisne edukacije, seminari, radionice, tribine, okrugli stolovi... za ovaj program*
- *Apliciranje projekata vezanih za program rada.*

14.) *Prikupljanje donacija za najpotrebnije - suradnja s građanima, tvrtkama i udrugama u lokalne zajednice i šire.*

15.) *Informatička podrška: web stranica, osnovne informacije za zainteresirane, forumi, događanja, kontakti, izrada informativnih letaka, oglašavanje u medijima (Internet, radio, TV,...).*

16.) *Evaluacija procesa pomoći i podrške:*

- *Izrada evaluacijskih upitnika i anketa*
- *Prikupljanje, obrada i analiza podataka prikupljenih upitnicima i anketama: Upitnik socio-demografskog obilježja mladih, Upitnik suočavanja sa stresom, Skala percipirane*

socijalne podrške, Upitnik specifične socijalne podrške, Samoprocjena mladih o ponašanju i osjećanju i Upitnik o samopoimanju i samopoštovanju.

10.6. Rezultati analize dokumentacije i rasprava

Djelatnici domova za socijalnu skrb motiviraju mlade osobe za učenje znanja i vještina koje će im služiti za daljnji život. S mladima se na pripremi za izlazak radi tijekom cijelog njihovog boravka te intenzivno pred kraj srednjoškolskog obrazovanja. Važno je raditi na razumijevanju situacije u kojoj će se uskoro pronaći i okolnosti koje samostalnost donosi. Osim aktivnosti unutar organiziranog smještaja, mladima iz socijalne skrbi organizirane su brojne radionice koje ih također uče životnim vještinama za život izvan institucionalne skrbi. Neki mladi imaju i mentore koji im pomažu u pripremi za izlazak i nakon izlaska.

S obzirom na to da je put osamostaljenja individualan, neće svaka osoba jednakom brzinom doći do cilja. Odgojitelji i stručni suradnici u socijalnoj skrbi trebaju poticati mlade na traženje savjetovanja i pomoći. Usluga organiziranog stanovanja u sklopu postinstitucionalne skrbi pruža mladima osjećaj sigurnosti pred potpuno osamostaljivanje, ali i priliku za naučiti znanja i vještine koje do sada nisu tj. produbiti postojeća.

11. Zaključak

Odrastanje djece bez roditeljske skrbi predstavlja izazov odgojiteljima, ali i drugim odgojno obrazovnim sustavima u koje dijete ulazi s godinama. Dječji domovi postaju toj djeci drugi dom, a odgojitelji i ostali stručni radnici mijenjaju ulogu biološke obitelji. Dijete izdvojeno iz biološke obitelji u kojoj je odrastalo s dva ili više članova obitelji prelaskom u dom odrasta u većoj zajednici s više članova. Iako se institucionalizacija čini kao najbolje rješenje za veliki broj djece kojima je izrečena mjera izdvajanja iz bioloških obitelji, postoji težnja deinstitutionalizaciji jer se život unutar udomiteljske obitelji pokazao se kao najprimjereniji oblik smještaja. Preduvjeti za ostvarivanje udomiteljstva nisu jednaki u svakoj državi stoga je u nekim državama lakši tj. teži proces udomljavanja djeteta od drugih. Strah od nepoznatog i nedostatak fizičke potpore bliske osobe znaju u mladima stvoriti kočnicu na tom putu iako su u domovima pripreme za izlazak česta tema. Istraživanje je kvalitativno provedeno metodom slučaja. Uvid u dokumentaciju Dječjeg doma Maestral baziran je mogućnosti organiziranog smještaja za punoljetne osobe do 21 godine života. Uz uslugu organiziranog stanovanja, Dječji dom Maestral nudi i sljedeće usluge: smještaj trudnici ili roditelju s djetetom do godine dana njegova života ako roditelj nema stan, smještaj trudnici ili roditelju s djetetom do godine dana njegova života ako roditelj nema osiguran smještaj ili zbog poremećenih odnosa u obitelji ne može ostati s djecom u vlastitoj obitelji, usluga poludnevnog boravka, usluga cjelodnevnog boravka, usluga organiziranog stanovanja uz povremenu podršku, usluga organiziranog stanovanja uz sveobuhvatnu podršku i usluga savjetovanja i pomaganje djeci smještenoj u udomiteljskim obiteljima. Prikazom skupa aktivnosti i područja rada u postinstitucionalnoj skrbi obuhvaćen je veliki spektar radionica uključujući: radionice životnih vještina, pomoć mladima u edukaciji, savjetodavna pomoć, vršnjačka pomoć, financijska pitanja, izrada osobnih dokumenata, posao, smještaj, patronažna služba, tjelesno i duševno zdravlje, uključivanje u život lokalne zajednice, suradnja s različitim državnim ustanovama, edukacija djelatnika, prikupljanje donacija za najpotrebnije, informatička podrška i evaluacija procesa pomoći i podrške. Važno je s mladima komunicirati o mogućnosti podrške i savjetovanja od strane matičnog doma u kojem su boravili. Lokalne su zajednice također uključene u proces lakšeg osamostaljivanja mladih bez odgovarajuće skrbi te se unutar njih mladi mogu educirati. Cilj kojemu teže ustanove koje rade s mladima u socijalnoj skrbi i djelatnici je izgradnja funkcionalnih odraslih osoba koje će se obrazovati i/ili osnovati radni odnos i imati financijska sredstva za priuštiti si osnovne životne potrebe.

12. Popis literature i korištenih izvora

1. Ajduković, M. (1998.) Suradnja centara za socijalnu skrb i doma za djecu u zaštiti zanemarivane i zlostavljane djece, Ljetopis socijalnog rada, 5 (1).
2. Ajduković, M. (2004.) Pristupi zbrinjavanju djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Europi, Revija za socijalnu politiku, 11 (3-4).
3. Ajduković, M., Rahvajan Bulat L., Sladović Fraz, B. (2008) Agresivno i prosocijalno ponašanje djece u dječjim domovima, Ljetopis socijalnog rada, 15 (2).
4. Ajduković, M., Sladović Franz, B. (2004.) *Samoprocjena ponašanja mladih u dječjim domovima i udomiteljskim obiteljima u Hrvatskoj*, Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, 6 (74).
5. Bašić, J. i sur. (1999.) *Odgoj u domovima – kako dalje, Odgoj u domovima kako dalje* Zagreb: Ministarstvo rada i socijalne skrbi.
6. Burgund Isakov, A., Hrnčić, J. (2020.) *Resilience Among Youth in the Process of Preparation for Leaving Alternative Care*, Journal of Social Service Research.
7. Coyole D., Pinkerton J. (2012.) *Leaving Care: The Need to Make Connections*, Child Care in Practice, 18 (4).
8. Ivančić, I. (2005.) *Kurikulumski pristup domskom odgoju, Life and School: journal for the theory and practice of education*, 13.
9. Keresteš G. (2017.) *Examining Child Foster Care from a Developmental Perspective: A Case Study from Croatia*, u: J. Opsenica Kostić, M. Tošić Radev, D. Todorović, A. Pešikan (ur.), *Contemporary Psychology and Practice*, Sveučilište u Nišu, Filozofski fakultet.
10. Kiehn, E. (1998.) *Praksa odgoja u domovima*, prev. I. Vrgoč, Zagreb: Ministarstvo rada i socijalne skrbi.
11. Koller-Trbović N., Mirosavljević A. (2005.) *Posttretman – Pomoć nakon institucije ili što nakon tretmana*.
12. Kregar, K. Sladović Franz, B., Vejmelka, L. (2007.) *Iskustvo života mladih u dječjem domu*, Ljetopis socijalnog rada, 14 (3).
13. Laklija, M. (2011.) *Istraživanje: Modeli udomiteljstva u Europi*, Forum za kvalitetno udomiteljstvo djece, Zagreb.
14. Laklija, M. (2019.) *Analiza prava i skrbi za djecu bez roditeljske skrbi i pod rizikom gubitka roditeljske skrbi – za razdoblje 2011-2017(18)*, Zagreb.
15. Peterson, K.L., Roscoe B. (2012.) *Neglected Children: Suggestions for Early Childhood Educators*, Childhood Educators, 60(1).

16. Rosić, V. (2007.) Domska pedagogija, Zadar: Naklada.
17. Sladović Franz, B. (2004.) Odabir izvanobiteljskog smještaja djece ugroženog razvoja u obitelji, Ljetopis socijalnog rada, 11 (2).
18. Sladović Franz, B., Mujkanović, Đ. (2003.) Percepcija socijalne podrške djeci u dječjim domovima i udomiteljskim obiteljima, Ljetopis socijalnog rada.
19. Sladović Franz B., Branica V., Urbanac K. (2017.) Izazovi studiranja mladih odraslih u alternativnoj skrbi u Hrvatskoj, Ljetopis socijalnog rada 24 (3).
20. Srdoč-Konestra, S., Rukavina T., Šustić A. (2017.) Djeca i mladi u alternativnoj skrbi – kako protječe proces deinstitutionalizacije, u: Popović S. i Zloković J. (ur.), Rijeka, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
21. Törrönen, M. L., Vornanen R. H. (2014.) *Young People Leaving Care: Participatory Research to Improve Child Welfare Practices and the Rights of Children and Young People*, Australian Social Work, 67:1.
22. Vijeće Europe (2011.) Djeca i mladi u alternativnoj skrbi – Upoznaj svoja prava!, Izgradnja Europe za djecu i s djecom, SOS Dječje selo Hrvatska i Forum za kvalitetno udomiteljstvo djece.
23. Vlada Republike Hrvatske (2006.) Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine, Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.

12.1. Internetski izvori:

1. Allen, B. S., Vacca, J. S. (2011) „Bring back orphanages – An alternative to foster care?“, Children and Youth Services Review, https://www.researchgate.net/publication/227414028_Bring_back_orphanages--An_alternative_to_foster_care (datum posjeta stranici: 6. travnja 2011.).
2. Bruska, D. (2008) „Children in Foster Care: A Vulnerable Population at Risk“, Journal of Children and Adolescent Psychiatric Nursing, 21 (2), <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.613.9240&rep=rep1&type=pdf> (datum posjeta stranici: 6. travnja 2022.).
3. Cameron, C. (2016) „Towards a theory of upbringing in foster care in Europe“, European Journal of Social Work, 19:2, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13691457.2015.1030360> (datum posjeta stranici: 9.6.2022.).

4. Charvalo, J. M. S. i sur. (2021.) „*Subjective Well-Being of Children in Care: Comparison Between Portugal and Catalonia*“, 38 (1), <https://link.springer.com/article/10.1007/s10560-020-00675-3> (datum posjeta stranici: 6.6.2022.).
5. Disney, T. (2017.) „*The orphanage as an institution of coercive mobility*“, *Environment and Planning*, 46 (8) <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0308518X17711181> (datum posjeta stranici: 6. travnja 2022.).
6. „Domovi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi“, Forum za kvalitetno udomiteljstvo djece, <http://www.udomiteljizadjecu.hr/wp-content/uploads/documents/adrese/domovi%20za%20djecu%20RH.pdf> (datum posjeta stranici: 6. travnja 2022.).
7. Forum za kvalitetno udomiteljstvo, <https://udomiteljizadjecu.hr/korisne-informacije/uvjeti-za-obavljanje-udomiteljstva/> (datum posjeta stranici: 20. svibnja 2022.).
8. Foster Care in the United States, https://hr.upwiki.one/wiki/Foster_care_in_the_United_States (datum posjeta stranici 10.5.2022.).
9. Gilligan, R. (2019.) The family foster care system in Ireland – Advances and challenges, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0190740918309010> (datum posjeta stranici: 6. lipnja 2022.).
10. Hamilton-Giachritsis, C., Browne, K. (2012.) „Forgotten children? An update on young children in institutions across Europe“, 88(12), <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S037837821200240X> (datum posjeta stranici: 6. lipnja 2022.).
11. „Konvencija o pravima djeteta“ (2017.) UNICEF Hrvatska, https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2017/05/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta_full.pdf (datum posjeta stranici: 6. travnja 2022.).
12. Majeed, N. (2016.) *Parental Social Support: It's role in upbringing of children*, 2(11), https://www.researchgate.net/profile/NaziaKhanday/publication/312147606_Parental_social_support_its_role_in_upbringing_of_children/links/58722d1d08aebf17d3af54b9/Parental-social-support-its-role-in-upbringing-of-children.pdf (datum posjeta stranici: 10. srpnja 2022.).
13. „Obiteljski zakon“ (2020.), Narodne novine, <https://www.zakon.hr/z/88/Obiteljski-zakon> (datum posjeta stranici: 6. travnja 2022.).

14. „Posvojenje i udomljavanje“, Centar za pružanje usluga u zajednici Klasje Osijek, <https://klasje.hr/posvanje-i-udomljavanje/> (datum posjeta stranici: 6. travnja 2022.).
15. Statut Dječjeg doma Maestral, <https://ddmaestral.hr/wp-content/uploads/2021/09/Statut-DD-Maestral-proc%CC%8Cis%CC%8Cc%CC%81eni-tekst.pdf> (zadnja izmjena 17 lipnja 2021. godine).
16. The Orphan Train Movement, <https://hr.kyaaml.org/the-orphan-train-movement-4843194-5137> (datum posjeta stranici: 10. svibnja 2022.).
17. Engle, P. i sur. (2011.) *The Situation for Children Without Parental Care and Strategies for Policy Change*, 76(4), https://www.jstor.org/stable/41408762#metadata_info_tab_contents (datum posjeta stranici: 17. srpnja 2022.).
18. Okrugli stol: „Unaprjeđenje politika socijalnog stanovanja za mlade iz alternativne skrbi“ (2015.), Zagovaračka mreža za mlade koji izlaze iz alternativne skrbi, https://childhub.org/sites/default/files/news/attachments/zakljucci_okruglog_stola_carenet_mreza.pdf (datum posjeta stranici: 26. svibnja 2022.).
19. „Zakon o socijalnoj skrbi“ (2022.), Narodne novine, <https://www.zakon.hr/z/222/Zakon-o-socijalnoj-skrbi> (zadnja izmjena: 17. veljače, 2022.).
20. Web stranica Dječjeg doma Maestral, <https://ddmaestral.hr/opcenito/>, <https://ddmaestral.hr/dokumenti/> (datum posjeta stranici: 8. svibnja 2022.).
21. Web stranica Udruge Nova Budućnost, <https://udruganovabuducnost.hr/> (datum posjeta stranici: 6. lipnja 2022.).